

खेडावाळ दोशदर्शक.

પ્રથમ ભાગ.
સાતિના સુધારા માટે.

રચનાર

નાથાલાલ દેસાઈભાઈ.
દેસાઈ (મહુધાનાં)

દોહરો.

મહી સુધારો સુધરવા, છે સારો આ કાળ;
માટે મનત લઈ મચો, ખાંતે ખેડાવાળ. ૧

અમદાવાદમાં

મામાની હવેલી મધ્યે અં પુનાઈટેડ પ્રી. એન્ડ
સં. એ. કું. "લિમિટેડ" ના પ્રેસમાં
રણછોડલાલ ગંગારામે છાપ્યું.

સંવત ૧૯૩૮. સને ૧૯૮૨.

કિંમત ૪ આના.

અર્પણ પત્રિકા

પરમ પ્રીય મીત્ર રણુજોડલાલ જગજીવન. પટેલ.

મુ. સન્નેદ.

તા. અંકલેધર.

હુંક મુદતમાં મારીને તમારી વચ્ચે થયેલી પ્રીતિ, મારા ઉપર તમારો સંપૂર્ણ ભાવ, નાના ગામમાં રહેવા છતાં સારું માંસ સાંભળી જાણ, વખતે વખત તમારી સારી સુચનાઓ, અને આ ચોપડી છપાવી આપવાની મોટી સખાવત ઈ. ગુણોથી પ્રસન્ન થઈ આ લખુ પોથી જે તમારી જરૂર માસ ઉપરથી બનાવેલી, તે તમને હું તમારો મીત્ર પ્રેમ પૂર્વક અર્પણ કરું છું, તે સ્વીકારશો.

• મુ. સન્નેદ.

લી. રોવક.

તા. ૨૩-૨-૮૧

નાથાલાલ દે, દેસાઈ (મહુધાનો)

સુચના.

પ્રીય એડાવાળો, અને તેમના સુમિત્રજી! આ લઘુ ગ્રંથ વાંચતા અગાઉ મારે તમને જણાવવું જોઈએ કે એની ઉત્પત્તિ શો રીતે થઈ.

અસહના વખતમાં આપણા લોકોમાં પ્રાદ્વણ, ક્ષત્રી, વૈશ, અને ક્ષત્ર, એવી ચાર સાતિઓ હતી. તેમાંની પહેલી ત્રણમાં અન્યોઅન્ય કેટલીક જાતનો સંબંધ હતો; અને તેમાં પ્રાદ્વણનો અધિકાર સૌથી મજબૂત ગણાતો. પણ કાળે કરી આ ચાર સાતિઓ તુટી બીજી સેકડો સાતિઓ ઉત્પન્ન થઈ. પ્રાદ્વણ સાતિના પણ ઘણા વિભાગ થયા, અને તેમનાં રેવાનાં સ્થળ ઉપરથી અથવા બીજા કોઈ કારણને લીધે તેમનાં જુદાં જુદાં નામ પડ્યાં.

ઉપર કહેલી સાતિમાંની આ એક એડાવાળ (જેની ઉત્પત્તિ પ્રથમ સંખેડા બાહાદુરપુરમાં હશે એમ સંભવ છે) સાતિ કે જે બીજી કેટલીક સાતિ કરતાં વધારે જ્યામાં, અને જુદે જુદે ઠામે વિખરાએલી છે; તેમાં કાળે કરીને જેમ બીજી સાતિઓના આચાર વિચારમાં, તથા રીતભાતમાં, ફેરફાર થયો છે, તેમ આમાં પણ થયો છે, તે એટલું સુધી કે ખરો પ્રાદ્વણ ધર્મ બુલી જઈ ઉલટે માર્ગે ચાલવા લાગ્યા છે; તેમને જો તેમની ચક્ર માલમ ના પડે, તો હાલથી પણ વધારે આડે રસ્તે જવાનો સંભવ છે. માટે વિના દ્વેશ બુદ્ધિએ મારી અદ્ય મતિ પ્રમાણે આ લઘુ પોથી સ્વસ્થ

તિ સંજ્ઞાનોની શ્રેણીમાં મુકુલું. આશા છેકે સુત સંજ્ઞાનો
આનો સદ્ઉપયોગ કરશે; અને ચૂક ઉપર નજર ના કરતાં
ક્રમ કહેલી ઈશ્વરતપર ધ્યાન આપશે.

બાપ્તો! સાતિમાં સુધારો કરવા એ એક માણસથી
અનર્થ નથી. જુદા જુદા માણસોના મત જ્યારે એક થાય,
ત્યારે ધારેલું કામ પાર પડે છે. જુઓ કવિ દલપતરામ
કહે છે કે.

દોહરો.

“તુરત તોડવા તાંતણો, હિંમત સૌની હોય;
જુથ મળી જાડુ થતાં, કાપી ન શકે કોય.”

માટે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે એક માણસને અનેક આપત્તી
રૂપી શત્રુ ધારેલું કામ ભોગવવા ન દે, તેથી તેના સાત્ર
ધણા માણસોએ થઈ પાર પડવું જોઈએ.

હાલ સર્વે સાતિના માણસો પોતાની સાતિમાં સુધારો
કરવા મથેછે, તે જોઈ મને પણ સ્વભાવિક ઈચ્છા થઈ
અને તેમાંના એક બે વિષય રચી મારા મીત્ર પટેલ રણછોડ
જગજીવનને ખતાવ્યા. તે જોઈ તેઓએ ખુશી થઈ ધણા
વિષયો પર લખી પુસ્તક પ્રગટ કરવા કહ્યું. તેથી યથામતિ-
એ આ લઘુ પુસ્તક બાહાર પાડ્યું છે; માટે સાતિજનો
આદિથી અંત સુધી વાંચશે, અને વિચારશે, તો સમજી
જનતો ગુસ્સો નહીં કરે; પણ મૂર્ખતો પોતાનો બાવ બળબા
વગર નહીં રહે.

આ ચોપડી એકલી એડાવાળ સાતિનેજ ઉપયોગી છે, એમ નહીં, પણ એમાંના વિષયો બીજી સાતિને પણ ઉપયોગી થશે, પણ કોઈ માણસને શિખામણ દેતાં સાનમાં કલ્યા કરતાં લાગુ પાડી કહીએ તો વધારે અસર થાય. તેમ આ ચોપડીને “એડાવાળ દોશ દર્શક” નામ આપવાથી એડાવાળ પર સારી અસર થશે, એવી આકાંક્ષા છે.

આ પુસ્તકમાં રહી ગયેલી બીજી કેટલીક બાબત વિષે બીજી બુક પ્રગટ કરીશ. અને બંને ચોપડીઓની સારી અસર થશે, તો બાબતે બીજી પણ મારી અલ્પ બુદ્ધિ પ્રમાણે યોગ્ય સુચનાઓ કરીશ.

આ ચોપડીની અંકેક નકલ દરેક એડાવાળને ઘેર વહેંચવી જોઈએ, પણ મારી પાસે તેટલા પૈસા નથી. માટે કોઈ સદ્ગ્રહસ્થ આ વાત હંચકી લેઈ તેમ કરશે, તો તેનો સાતિ જનો પર મોટો ઉપકાર થશે.

જીરુસાને વશ થઈ આની અંદર કાંઈ અયોગ્ય લખાણ હોય તો તે નિષ્ઠા દ્રષ્ટીએ જોઈ ક્ષમા કરશે તેવી સાતિજનો પ્રત્યે મારી વિનંતી છે.

મુ. સન્નેદ.
તા. ૨૩-૨-૮૨

લી. શેવક
નાથાલાલ દેસાઈલાઈ દેસાઈ.
(સ. ગુ. નિ. મે. સન્નેદ તા. અકલેશ્વર.)

खेडावाळ दोंश दर्शक.

प्रभु प्रार्थना.

वसंततिलका वृत्त.

- हे विधनाथ विभु बल्लभ प्राणदाता,
छो आद्य अंत सधजे प्रभु मुक्ति दाता;
सर्वे स्थजे सगण ध्वरे व्यापमान,
वंदी वढू निगम नाथ गुणानुं गान. १
- हे ध्वरे! सकणसृष्टी रेखा त्वरायी,
पापो विनाश करतो प्रभु तुं कपायी;
अंते अनादि सडु जव तजो सुसायी,
तारा गुणानुं कथवुं न जने ज्ञेयी. २
- जणहा सहस्र थकी पार न थाय छेक,
तो शुं कथु मनुष्य तुं मम जल ओक;
पथु करे प्रणज यत्न उमिा यवाने,
ते पेरे यत्न तुज पारज पामवाने. ३
- स्तुती करी इषि मुनी नव पार पाम्या,
धाकी करी अरेण नाथ विषे विराम्या;
अे देवने प्रथम प्रेमयी शीर नाभुं,
जेथी सुग्रंथ करवा मति शुभ पाभुं. ४
-

સાતિજનો પ્રત્યે વીનંતી.

બીતી.

સાતિજનો આ મારી, સ્વલ્પ વિનંતી ગણી સુખદકારી;
 સુણી મનમાંથી વિચારી, તજ્જે કૂ ચાલો ઘણી દુષ્પદ ધારી.૫
 સાતિ સુધારા માટે, છે આ મમ યત્ન તે રૂડો ધારી;
 મન માહુ નય લાવો, ચુક પડે તો ક્ષમા કરો મારી. ૬
 કૂ ચાલને વશ થઈને, દુઃખ ખમે ને સ્વસાતિના બાઈ;
 તેઓને સુખી કરવા, દર્શાવુંદું દુખો બધાં ગાઈ. ૭
 ઉત્તમ બ્રાહ્મણ સાતિ, સૌ સાતિમાં ઘટે સરસ થાવું;
 બીજના બોધકને, ઘટે ન કુચાત્ર માંહિ લખદાવું. ૮
 તેમ છતાં વણ સમજે, અજ્ઞ તણા જીવ્ય પડે જતા ચાલી;
 તેને શિક્ષા માટે, કરે યત્ન આ કુચાત્ર સંભાળી. ૯

દોહરો.

ગ્રહિ સુધારો સુધરવા, છે સારો આ કાળ;
 માટે મે'નત લઈ મચો, ખાંતે ખેડાવાળ. ૧૦

મનહર છંદ.

પ્રિય ખેડાવાળો જરા સાંભળો વિનંતી મારી,
 સારકે નઠારો તે વિચારી જીઓ વા'લથી;
 બાગકો તમારાં ખારાં તે ખિચારાં દુઃખી થાય.
 દુખી થાય ઘેર ઘેર કામની કુચાત્રથી;
 કોઈ દુખ પામે જિંયા કુળ રૂપી શુભે ચઢી.

રડી દીન કાડે કોઈ શોખ તણા સાલથી,
 કોઈ લધુ વરે કરી કોઈ ધણી મરે કરી;
 કોઈ વૃદ્ધ નરે કરી કુખી ભુંડા હાલથી. ૧૧
 દિકરી દંધને તમે જમાઈ બીખારી કરો,
 કંઈને બીખારી કરો કાયદાના કામમાં;
 ચડાવી ચડાવીને ચડાવી જાઓ શૂળી પર,
 કવાયે ગવાયા ફટ ફટ બધા ગામમાં;
 કૂટી કૂટી કામનીનાં કાળજી કુટાઈ ગયાં,
 મુએજા મનુષને પો'ચાડવા સધામમાં;
 એવા એવા ચાલનો હેવાલ આલે કેવા માગુ,
 બુલુ ન કુધારા જેને હશે મારી નકામમાં. ૧૨

દીકરીના પૈસા લેવા સંબંધી.

દોહરો.

ઘર સ્થાવર મિલકત અને, વેચો બીજી માલ;
 પણ ક્યાંને વેચવી, એ નહીં સારો ચાલ. ૧૩

મનહર છંદ.

કોઈ વેચે ઘોડો અને કોઈ જમલ નેડચો વેચે,
 કોઈ વેચે શુડાને શિખાવી રડી વૈખરી;^૧
 કોઈ જ્ઞાન ઝમની કાકા કૌઆ વેચે કોડે કરી,
 કોઈ ચીર મુતનાં ને કોઈ શોભિતાં *જરી;

કોઈ ઘોડા ગાડી જેલગાડી કોઈ વાડી વેચે,
 કોઈ રૂડા તેજના લવિંગ એલચી મરી;
 તમે ખરા ફતમ વેપારનો સ્વિકાર કર્યો,
 સાખાશ સાખાશ ખેડાવાળો વેચો દીકરી. ૧૪

નવ માસ સુધી ગર્ભવાસ રહી દુખ વેડી,
 કોડે કરી આવી તમ ઘેર સુખ પામવા;
 અન જળ ત્યાગી જન્મ માગીને અભાગિ આતી,
 ભાગવવા ભાગ દુનિઆં વિષે નવા નવા;
 જાણ્યું ખાશું પીશું ભાગ ભાગવશું રૂડી રીતે,
 કરી હરી સેશું રૂડી *મેદની તણી હવા;
 નહીં એના મનમાં સંકલ્પ કોઈ મળે હતો,
 જાઉં છું હું પર ઘેર વેચાઈ દુખી થવા. ૧૫

વેચાવી વજ્રકા વાડી ધરખાર મેડી માળ,
 સાવણિએ વાળી તેનું છેક શું પડાવી હો;
 પછીથી શું ખાય તેના બચો ભવ દુખે જાય,
 ક્યાંથી સુખી થાએ કરો આવડો જીલમશો;
 પેરામણી સાટે શું વેચામણીથી ખુશ થાએ,
 હરામના દામથી શું ફામટ કુલાએ કો;
 ખરે ખર પ્રભુ નથી જીલનાર આ અન્યાય,
 તને આ કુધારો સાચે સાચુ માફ માનો તો. ૧૬

* પૃથ્વી. † કન્યાના બાપે વરને પૈસા આપવા તે.

(૧૧)

ધનાક્ષરી.

બાપ શાંતા વેરી ઝેરી સાપ જેવા ડંશ વાળા,
પુત્રી પર દુઃખ વરસાદ વરસાવનાર;
નાની અણુ બણુ જેમાં દ્વેશ તણો લેશ નહીં,
તેને ને તમારે ખરેખાત કહો શાનો ખાર;
ખાર વિના પારવતું દુઃખ શાને માટે દોહો,
ભાગવતું સત્ય તેનો ક્યમ ન કરો વિચાર;
વિચારતે શાનો થાય પૈશ રોજ ખાવા થાય,
દાંમની લાલચે પડી નર્કમાંહિ ખાશો માર.

૧૭

મનહર છંદ.

પુત્રીઓ વેચાને થયો જગમાં શ્રીમંત બ્રેણુ,
વિચારી વિચારીને ખતાવો મને આ સત્ત્વ;
કાંતો ખોળો સાસ્ત્રને પુરાણ આદિ જ્ઞાના ગ્રંથ,
પુછો સાધુ સંત કાંતો વૃદ્ધ જનને ગમે;
બમી બમી બાળ કા'ડી એકજ ખતાવશો તો,
બણીશું જે કામ રૂડું સદ બેઠાછો તમે;
હરામનો પૈસો નથી પેઝવાનો એકે ધડી,
હરાવી હરાવાને સિદ્ધાંત કીધોએ અમે.

૧૮

સવૈયા બત્રીસા.

જોરે કશું અખળા તનમાં જનમાં તમ સાથ બડી હક માગે,
ધરમાંહિ પડી દીનરાત રડી નહી એક ધડી સુખથી દિન ત્યાગે;

† ધરડો

નાત સોચ કરી કરી આંતગડી કકળાવી મરે બહુ પાતક લાગે,
 તે દિનનાથ કરે ક્યમ માફ ખડા કરશે જમનાથની આગે. ૧૯
 થઈ નાત પટેલ જરી મન ગર્વ વિના સખ જે કરતા વધરા^૧,
 વધરા કરો રોજ લડાઈ કરે નહીં સ્વારથ કે પરમાર્થ જરા;
 વણુ ચુક પડે કરી સાતની ખા'ર ફુખી કરતા દંડ લઈ અધરા,
 પણ આંખ મીંચી થઈ અંધ કરો અંખળા પર દ્રષ્ટી કરોનજરા. ૨૦
 ગીતી.

શાસ્ત્ર વિષે જ્ઞેતાં તો, કન્યા વિક્રય તણો ધણો દોષ;
 તેમ છતાં ના માનો, પરમેશ્વરનો થશે ધણો રોષ. ૨૧
 લોક તણી લજ્જાને, કોરે મુકી રહી નિડર^૨ વરતો;
 નિશ્ચે કરીને માનો, થોડે કાળે જશે બધા જરતો^૩. ૨૨
 માટે મનમાં સમજી, ફજ ચાલનો કરો ખરે ત્યાગ;
 તો પ્રભુ થાશે રાજી સરસ વખતનો ખુશો રડો લાગ. ૨૩
 મુજ ગરીબનું માની, પરતાવાનું કરો નહી બાઈ;
 ચઢી વા'રે અંખળાની, નાત પટેલો કરો મદદ ધાઈ. ૨૪

॥ અથ કન્યા વિક્રય વિષય સંપૂર્ણ ॥

બાળ લગ્ન સંબંધી.

દોહરો.

બાળપણમાં બાળતાં, કરવા થકી લગન;
 વરણવવા માગુ હવે, તેથી થતાં વીધન. ૨૫

મનહરછંદ.

બાકી ન શકાય તેવાં બાળકો વરાવી દોહો,
 ને ન જાણે વર તે શું થરકે પથર છે;
 વર ન જાણે ને વહુ કાંણુ જાણે કેવી હશે,
 શાને માટે વર્ષો હું તે કેવી સુખકરછે;
 ચોરી પાસે જેસી સામા સામી આપેછે વચન,
 કહો તેની બાળકોને મન શી અસર છે;
 ઢીંગલા ઢીંગલી તણી રમતોની પેઠે કરી,
 વરાવી દોહો તે રીત ઘણી દુખ કર છે. ૨૬

કેડમાં ધાલીને તમા કામનીઓ ફેરા ફેરે,
 ખરેજે કોણુ એતે દીકરી કે મા ખરે;
 ગોરનું બોલાવ્યું બધું છોકરીના મા બોલેછે,
 છોકરીતો બાળ નથી બાકી શકતી જરે;
 વર કાણો હોય તેની જોકરીને ચીંતા કશી,
 ક્યા હોય લુલી તોય વર ખુશીમાં ફરે;

- હાય હાથ મોઠપણે વલે તેની કેવી થાય,
 અરે ભાષ કેમ તે વિચારતા નથી જરે. ૨૭
 મા બાપો જાણે ને કાલ કાંણુ જાણે કેવી થાય,
 છોકરો મરેકે પછી થાય કાણો દુખડો;
 આપણે તો લહાવો લેવો પછી થાય ગમે તેમ,
 એમ જાણી પરણાવી બીજાને માથે મડો;
 સ્વારથને માટે પરમારથ વિસારી મૂએ,

હેમનણી વીંટીમાં શીલા તણી ચુની જડો;
 કાંતો લોઢા તણી વીંટીમાં લાવી ઝવેર જડો,
 ગમે તેમ થાઓ જેના ભાગ લાગે તે રડો. ૨૮
 બાળકની મા જો કાંઈ ના ખાવાની ઓજ ખાય,
 વાવગી વરાધ થઇ છોકર જશે મરી;
 પછી તે કન્યા જો કદિ વેચાતી લીવિત્રી હોય,
 રડે મૂકી પોક “મારા બાપ” એમ ઉચરી;
 કદાપીને ભાગ લાગ્યે છોકરો સધામ જાય,
 પછી દુખી થાય કેવી રીતે પ્રિય દીકરી.
 પડે દુખ તોય તેનો ક્યમ ન વિચાર કરો,
 અરે એડાવાળો આંખ ઉઘાડી જુઓ જરી. ૨૯
 કદાપીને જોડાં તણાં આખરે કળેડાં થાય,
 વગોણાં થવામાં પછી બાકી ન રહે કશી;
 પ્રિયા પ્રિય એકમેક છેક શત્રૂ જેવાં જાણે,
 પરરપર વાત કરવાની ન મળે હશી;
 સામા સામી મળે બન્યો આડી ચાલે ચાલ્યાં જાય, •
 પછી સાનાં આવે અર્થ ઓશડ પાવે ધશી;
 ઠામ ઠામ બનેછે તે ઠામ ઠામ જુઓ પણ,
 પોતા ઘેર આવ્યે આડા ચાલ્યા જાઓ શું કશી. ૩૦
 ચતુર પુરૂષને મળેછે કન્યા કાળ જેવી,
 બાલાબ્યા ચલાબ્યા વિના મ્હેડુ ચડાવી ફેર;
 પૂછતામાં ઉત્તર આપે તે જાણે ખાવા ધાણે,

બોલ્યા ચાલ્યા તાણું જોને બાન નહીં તે જરે;
 તોખરો ચડાવી ફરે જંગલના ઢોર જોવી,
 “હાય હાય” પુરૂષનો અર્થ એથી શું સરે;
 પછી તે બિચારા તણો આપ્પો બવ દુખે જાય,
 કેવો આપ દેશે પરણાવનારને અરે.

૩૧

તેમજ વિચારો સારી ચાલ વાળી સ્ત્રીને માથે,
 ઢોર જોવો વર મજે કેવી દુખી થાયછે;
 જોલાબો ન જોસે ખુશી કર્યેથી ન ખુશી થાય.
 ચડાંગ જોવો ચુક વિના એ રીસાય છે;
 માને ખેન તાણા ભાજબાધી જે ભંભેર્યો જાય,
 વિના વાંકે ખાયડી બિચારી મારે ખાયછે;
 પછી તે બિચારી તણી આંતરડી કેવી બજે,
 આપ્પો જનમારો ઘરે ખેડી દુખી થાય છે.

૩૨

ધનાક્ષરી છંદ.

- જોડ ન મળ્યાથી કેમ કરી થાય પુરા કોડ,
- મન ગમ્યા સાથે પછી છાનું તે ચલાવે *જરે;
- ઘણા દા'ડા છાનું રાખે એક દિ હિઠાડુ થાય,
- ફટ ફટ થઇ બધા ગામમાં ગવાય સાર;
- રોજ રોજ ફજેતી થવાથી જો ફજેત થાય,
- છાતાં માના ખીજે નાશી જવાનો કરે વિચાર;
- જર જોડુ પછી કોઈ ઠામે છાનું ચાલ્યું જાય,

કુટાણ કુટાણને કુખી થશે પછી અપાર.
 કાળ જેવી કામનીને ઘરમાં ફરતી જોઈ,
 બાળકોનું શેર શેર લોહિતો સુકાઈ જાય;
 ઘણી ઘણી મે'નતે જે બાણેલું તે બુલી જાય,
 ન રહે જરાય મન ઉદ્યમે લગાવા આ'ય;
 રોજ રોજ ચીંતા થકી આયુષ્યનો આપે અંત,
 લીલી કચ જેવી વાડી ભેલાઈ ઉજડ થાય;
 કહું કહું વળી ઘણું કેવા તણું મન થાય,
 અરે તેના દુરગુણો મારાથી કહ્યા ન જાય.
 બાર બાર વરસની કામનીને પુત્ર થાએ,
 કેવું લઈ પુષ્ટ થાએ તે વિચારો જરા મન;
 વેતીઆ મનુષ્ય જેવા ગુજરાતી લોક થયા,
 નુર વિના પીળાં પીળાં ૧ મેડકના જેવાં તન;
 દામ તણી લાલચે ન કેળવાય પુરી રીતે,
 વાણોતરી કરી ભેટ બરે ઘણા સાતિજન;
 અરે ભાઈ બાળ લગ્ન ગમે તેમ કરી કા'ડો,
 એથી કરી ધન ફીટી થયા ઘણા નિરધન.
 બાળપણે સંગ થકી શરીર સુકાઈ જાય,
 લોહી તણું પાણી થઈ તનની ઘટેછે આય;
 હાડકાં દેખાય બધું આવેલું તે બળી જાય,
 દિન દિન પ્રત્યે બધી ખરાબ થાયછે કાય;

૩૩

૩૪

૩૫

માટે મોટપણે યાય લગ્ન તોએ કુખ જાય,
મારા મન તણી હેલવાય તારે બધી લાય;
તે માટે કરો વિચાર સરવે મળીને ધાર,
વિનતી કરો સ્વીકાર તોતો ધણું સુખ યાય. ૩૧

॥અથ વાઙ્મન વિષય સંપૂર્ણ॥

કુળ જોઈ પરણાવવા સખંધી. /

દોહરો.

નિજ પુત્રીઓ સુખી થવા, બાંધો કે એક બંધ;
તે માટે અહિંઆં હવે, બાપુ કુળ નિબંધ. ૩૨

મનહર છંદ.

ધણા યુણવાન સારવાન અને શુદ્ધિમાન,
અસજને વારે કુળવાનમાં ગણાતા તે;
આબ્યા ગયા તણી કરે આકરી પુરણ રીતે,
સાધારણ રીતે ધનમાંહી હતા માતા તે;
પરકુખ દેખી દિલમાંહિ યતા કુખી તેઓ,
માગણ નીરામીતોને માટે હતા દાતાતે;
કસેશ તણો લેશ જેના ઘરમાં પ્રવેશ નહી,
બધી રીતે ભાગવતા પુરી સુખ સાતા તે. ૩૮
હાલ ધણા કુળવાન બણ્યા ગણ્યા ઠ ના જેવા,
શુદ્ધિતો જેનાથી ખાર ખાર કોસ નાસે છે

ધરમાંહિ વાંસ કરે એજે પેટ પુર કરે,
 તોજડી તડાકા કરે વા'ણું વાએ ત્રાસેછે;
 આઆ'ગયા તાણું સનમાન કરે કેવી રીતે,
 પોતા તાણું પુર કરવા મને વિમાસેછે;
 એવાએને ગણી કુળવાન માન આપી રૂઢ
 દીકરી દહને જન અતિષે ઉદ્ધાસે છે. ૩૯
 એડાવાજો અરે તમે કેમ ન વિચારો મન,
 પુત્રીઓ જહને તેના ધરમાં શું જમશે;
 કાળ જેવા કરે નિજ ધરમાં ખાવાનું ખુટયે,
 તમારી પુત્રીને કુખ બહુ દેહ દમશે;
 જોકરાને શીખાવી શીખાવી મારે મરાવશે,
 ક્રોમળ ખિચારીઓ તે કેમ કુખ ખમશે;
 રોજ જેના ધરમા કંકાસનો ઈનવાસ થાયે,
 કહો એવા કુટોને ત્યાં કેમ કરી ગમશે. ૪૦
 અતિષેની માગ્ય કરે આપતાં અપાય નહી,
 દીકરાને પછી બીજો ઘેર પરણાવશે;
 અતિ કુખ દેહને ખાવાનું નહી આપે તારે,
 આંખે આંસુ બરીને પીયેરમાં પધારશે;
 પછી તેનો ખાપ ધણો કલેશમાં કંટાળી જઈ,
 તેને ઘેર પાંચ પચ્ચીની મતા ઉસારશે;
 તારે વળી તેડી કુતરાની પેટે ખાવા દેશે,

વેઢિઆની પેઠે બધુ વૈતર કરાવશે. ૪૧

જાણોજો ને જીઓજો ને ધણે ઠામ સાંભળોજો,
તથાપી પતંગીઆની પેઠે મરી પડોજો;

મોણુ જાણુ એવડો શા લાડવો દીઠો છે એમાં

જીડી આપરને માટે કુળ સૂણે ચડોજો;

ફજેતી કરીને તમ પુત્રોએને મારો કા'ડ,

વારે વારે તથાપી તેઓને ઘેર અડોજો;

સુક્રમાર રૂપ રૂપનો અંમાર જેવી તેને,

બાવળના ફુંડા જેવા સાચ સીદ મડોજો. ૪૨

ધુળનાંખી આપ્યા લીધા વિના જો લગન થાય,

અંતરમાં આવડો બરાય નહી આમજો;

પાંચસે હજાર બારસેનો મોટો ટીકો કરો,

જાણી જોઈ લગાવો શરરિ કુખની જળો;

નથી એમાં ખાંડનો કે સાકરનો સ્વાદ રડો,

ખરેખર અનુભવે જણાશે કટુ ગમો;

તેમ છતાં ચામ જીની પેઠે તેને બાજી રો'જો,

• નથી જાણતા જે એમાં અંતે લાગશે શળો. ૪૩

રૂખી સ્ત્રીઓ કુખી મારા દિલ માંહિ કુખ થાય,

કુખ તેનાં કા'ડવા હું અતિષે વિચારુંધું;

તથાપી એ વાત મારે હાથ નથી માટે કરી,

વગળે રહીને રૂડી બિનતી ઉચારુંધું;

ખરે એડાવાળો ધ્યાન આપશો જરૂર એમાં,

વિચારી વિચારી એમ વારતા વિચારુંધું;

કુળરૂપી યુગ વામી કુખ નવ ધાય માટે,
કુખનો પોકાર કરી સુરસ્તો સુઝાડુંકું.

૪૪

॥અથ કુલ વિષય સંપૂર્ણ॥

પુત્ર પુત્રીને કેળવણી સખંધી.

દોહરો.

જેથી સૌ મુધરૂં જગત, ચાલો સૌ વેળાર;
તે કેળવણી સાતમાં, પામી કેમ પ્રસાર.

૪૫

મનહર છંદ.

મોંતે ભણે જે અપ જેટલું બણાયી બસ,
નામું ઠામું લખી રોજગારને ચલાવશે;
વારસામાં ધન મુકી જશું તે એ ખાશે પીશે,
વધારે ભણેલું નહીં જરા કામ આવશે;
બણવાની ફિકરથી છોકરાં સુકાઈ જાય,
ઘરમાં બેસારી પછી ખાયનાં બનાવશે;
નથી જાણતા જે નોકરીને માટે ભણે નહીં,
ભણેલું તે બહુ બહુ બુદ્ધિને સુઝાડશે.
ગરિબોનો વાંક નથી રાંક જાત માટે કરી,
જાણે લાગે ઉદ્યમે તો કામ ધાય આપણું;
વાણીતર કરી વાણીઆને ત્યાં બેસારે પછી,
કાંઈ કરે ખરચ જો નિકળે પોતા તણું;

૪૬

દેવું કરી બણાવાની છતી નવ આસિ પછી,
 ક્યાંથી કરી તેને બણાવે બિચારાઓ ધણું;
 કહીએ તો કહે બાઈ બણાવ્યાની શક્તિ નથી,
 કહેા પછી ત્યાં અગાડી રહ્યું શું કેવા તણું. ૪૭

અરે ધનવાનો ધન દેવર્ગમાં ન સાથે આવે,
 રે'શ તે અંહાંનું અહીં ખાતરીથી માનગ્ને;
 તેમ છતાં સારે કામ શાને માટે વાપરો ના,
 રાખી જીવ ઉમદો કપણતા બધી તન્ને;
 અરિમોનાં બાળકો બણાવવા કૃપાળુ થઈ,
 સાહ્યકારી તેને તનમન ધનથી થન્ને;

તેમાં પ્રભુ સાક્ષ થઈ સાર કરી સુખ દેશે,
 ધાત્રી મુખ્યા થકી રૂડ વાપર્યા વિષે મન્ને. ૪૮

બધાં પુન્ય થકી પુન્ય કેળવણી તણું ધણું,
 સાચેને પુરાણે ધણે ઢેકાણે બતાવ્યું છે;
 એ વડે કરીને ધણો બુદ્ધિનો ઉઘાડ થાય,

• આસપાસ જોવા થકી અનુભવે આવ્યું છે;
 જીએ સરકારે ગામ ગામમાં નિશાળો કા'ડી,
 બધાં માણસોને રૂઠું દ્રષ્ટાંત દેશાંબુ છે;
 તથાપી ધની ખેડાવાળોને ધ્યાન નથી આવ્યું,
 તેમણે તો ધન નિજ ધુળમાં ડબાવ્યું છે. ૪૯

અરે સાતિ બાઈ બધી સાતનું પ્રમાણ જોતાં,
 જીજ ઇંગરેજ બહેનના નજર આવે છે;

કોણે તેમાં એમ. એ. ન “બી. એ”ની પરીક્ષા આપી,
 ને વિચારી જોતાં ધણી શોક ઉપજાવે છે;
 ભાગ્યે એક બે કદાપી હોય તો માલમ નથી,
 તોય એવી જુજ સંખ્યા જોતાં શું બતાવેછે;
 કુળવણી આપવામાં લક્ષ બીલકુલ નથી,
 આપણા જનોનું એમ રૂપદ દરશાવે છે.

૫૦

ધનાક્ષરી.

છોકરા ના બણાવે તો છોકરી તો ક્યાંથી બણે,
 ખરેખરું જંગલી પાછું વિચારી જુઓ સત્તં;
 છોકરી બણાવ્યા થકી આત્મરૂનો નાશ થાય,
 લાજ નથી જાતી ભુંડા સૈયા વિષે ગાતાં ગીત;
 નવરી પડ્યાથી મળી સરખી સાહેલી જોડ,
 ખુણે ખોચરે બરાઈ કુટવાનું શીએ નીત;
 પ્રિય ખેડવાળો આંખ ઉધાડીને જુઓ જરા,
 ખોટું નથી તેમાં ખરેખરે છે તમારું હિત.
 જુઠાં જુઠાં કારણ કાંડિને શીદ ખાનું કાડો,
 છોકરી બણ્યા ગણ્યાથી શીએ ભુંડો બબિચાર;
 અરે બાઈ બણ્યા વની ક્યાં ન બબિચાર કરે,
 ના માનો કદાપી તો હું દાખલા આપુ હજાર;
 હજારે ધરાવ નાતો માગો તેટલા હું આપુ,
 કરી જુઓ ધ્યાન આપી મનમાં જોડો વિચાર;
 વિચાર કર્યાથી ખરું ભોપાનું જણાઈ જશે,

૫૧

આપાંજી જણાયા થકી સમજશે બધો સાર.

૫૨

બણેલી બામની તણા બરથાર જાય મરી,

બરથાર મરે નાતો પોતે પણ મરે સત્ય;

એતો ના બણાવ્યા તણાં કારણ ઉઘાડાં દિસે,

એવી તમ મનમાં પેસાડી કોણે બધી મત્ત;

નામરને ક્ષત્રીઓમાં ઘેરં ઘેર બણેલી છે,

નથી મરી જઈ સ્ત્રીઓ તણી પડતી વિપત્ત;

તેમ છતાં મનમાં જો વહેમ રહે મોત તાણું,

શ્યામ તણા કાગળ ઉપર લખી આપુ અત.

૫૩

ગાંડું ગાંડું બોલે મન કાળ્યું તેમ રોજ જોવી,

હાલના જીવાનીઆને જરા ન પડે પસંદ;

મન ઉઠી જાય પછી થાય ઓઝ્યા ધાન જોવી,

દીઠે બોલે ચાલે પણ ગમે નહી જરા ગંધ;

કહેા પછી એ બેનો સંયોગ કઈ પેરે થાય,

કામ ક્રિયા નવખાળી જાય પડે ખુરે છંદ;

• જો બણેલી હોય નીતિ રીતિ સારી શીખી હોય,

જહાલી થઈ પડે પીયુને નિશાએ જોવા ચંદ.

૫૪

ધણે ઠામ નડે પીયુને ધણી કુભારજીઓ,

ધરમાં કંકાસ કરી અતિશય વિતાડે રોજ;

ધરણાંને લુગડાંને માટે રોજ રાડ કરે,

બહાર પટરાણી થઈ ઠાલેઠાની મારે મોજ;

ના કર્પાનું કરે પણ કે'તાં સામી ખાવા તડે,

બેઠી બેઠી મારેછે તડાકા જાણે રાજ ભાજ;
 જો બેણેલી હોય તો પતીની સેવા કેવી કરે,
 કે'તો નથી, હું જરાય તમે પોતે કરો ખોજ. ૫૫

ના દેવાની ગાળો દધ છોકરાંને મારે રોજ,
 મુઆને ઉછેદિઆ એ વિના નવ બાલે બાલ;
 છોકરી હોયતો રાંડ ગવેડી કે બોડી કહે,
 સમજે ન એવું થતાં કેવો વરતાય રોજ;
 ખોટું થએ તેનું પછી લાંબા રાગ તાણી રૂએ,
 સમજી પુરૂષો શુણી કરે મન કેવો તોજ;

જો બેણેલી હોય તો કદાપી એમ બાલે નહીં;
 તેને મુખેથી તો કેવા નિકળે ત્રિવેડી બાલ. ૫૬

હોજ્યા ચોજ્યા વિના રાએ છોકરાં ભિખારી જેવાં,
 પોતે પણ રૂપમાં દેખાય બીજી વાધરણ;
 લુગડાં ગંધાતાં હોય પાસે બેસવું ન ગમે;
 ધુએ કરે નહીં તેથી હોય માંહી મેલ મણ,
 શુકને જાએ તો ફરી ધર જોવા પામે નહીં;
 કપાળે ન આંદલો ને ફરતી કંચુકી વણ,

જો બેણેલી હોય તોએ કેવાં સ્વચ્છ વસ્ત્ર રાએ,
 ખોટું તેમાં હોયતો વિચારી જીએ સાતિજન. ૫૭

ઘેર ઘેર સાસુ અને વહુની લડાઈ થાય,
 જાણીજો બધાય બતલાવો છે અનન્યયો કાંણ;
 સાસુ પછી વહુનાં સગાંને ભુંડી ગાળો બાંડે,

ડરાવાને કહે ફરિ છોકરો વરાવું હાણુ;
 વધુ વળી સાસુ માથે હાથં ટપી જાય તેવી,
 કહે હું નથી ખિતી વરાવો જાઓ હોય જાણુ;
 ભામનીઓ બણેલી ન તેથી પરિણામ ભુંડું,
 બણાબ્યામાં આડાઈ કર્યાથી કાઢો કેવું લ્હાણુ. ૫૮
 તમે ન બણાવો પણં મોટી યાય ત્યાર પછી,
 બણાવેછે તેનો પતી હોય સુધરેલ સાર;
 ત્યાર પછી તમારૂં ન બણાવ્યું શે કામ આવ્યું,
 માટે પ્રથમેથી કરો બણાવા તણા વિચાર;
 અંતે ઘણો કાયદો છે નથી નુકશાન કાંઈ,
 તેમ છતાં દીકરી બણ્યામાં કરો શાનો ખાર;
 ખાર તણ ખાર કરી પ્રેમથી બણાવશે તો,
 પુત્રીઓ આશીશા ઘણી આપશે વાર મ વાર. ૫૯

॥અથ કેઢવળી વિષય સંપૂર્ણ॥

એકથી વધુ સ્ત્રી કરવા સંબંધી.

દોહરો.

એક છતાં બીજી કર્યે, કેવું પડતું કષ્ટ;
 ખતલાવિશ અહીંઆં હવે, તે રીત કેવી કનિષ્ઠ. ૬૦

મનહર હંદ.

એક સ્ત્રીની સાથે જરા યાય તકરાર પછી,
 તેનો ત્યાગ કરી બાવી બીજીને ખસાડોછો;

કાંતો કૃપા તણે બાપ ઠોક મતા આપે ન તો,
 સ્ત્રીને કુખ દેવા માટે શોધ્ય ખોળી લાવોછો;
 કુતરાની રીતે તેના બાપ પ્રત્યે આણે ન તો,
 બાહડીને રીખાવી રીખાવી કુખ પાડોછો;
 તમે જાણો દાવ વાળી કેવું કુખ દીધું હમે,
 વિચારો જે તેમાં તમે કેવું લ્હાણું કાડોછો. ૧૧
 કાડી તકરારો સોડ્યો મારા મારી આપે રોજ,
 સોડ્યો એતો નહોય બંને શોકનાં સદન છે;
 માળા માળી આવી રોજ કાયર કાયર કરે,
 થાકે નહીં જરા જાણે વજરનાં વદન છે;
 આંહાતુંસ કરી કોઈ કામ નહીં કરે જરા,
 શાનું સુખ માનો એમાં કુખ તો તદન છે;
 એક કાંસો ખાવા જાય બીજી દોડી કુપે જાય,
 એવું કુખ પડે તોય બીજીમાં શું મન છે. ૧૨
 એકની સાથે જો હથો ખુશી વાત કરો પ્રીત,
 બીજી ખરેખરો તમપર ખારે રાખશે;
 જાણે શોકયે વથ ક્યો માટે મુએ જુએ એને,
 સોડ્યનું સાર તે મૂઠ કેમ મન સાંપશે;
 પછી ધણી વથ થવા કામણ દુમણ કરી,
 ખાવા જુવા પાસે મૂક ચોટને અન્નાવશે;
 મંત્ર જંત્ર આદિ બ્હેમ એકથી અનેક કરી,
 કોઈ દાડો કાંઈ ખવરાવી મારી નાખશે. ૧૩

સોઝને જો હોય જોકરો તો તેને જોઈ જોઈ,

પ્રતિ દિન પોતા તણું શર સોહી બાળશે;

“હાથ હાથ” એને કર્મ આવડું રતન ક્યાંયી,

હું અભાગી રાંડ કહી કાયાને પ્રજાળશે;

મમ તેમ કરી મારવાને, માટે મન કરી,

ફૂલ તે બિચારા બાળને કદાપી મારશે;

સોઝનો જોકરો તોય ધણી તણું નામ રે’શે,

શને માટે માફ એમ મન ન વિચારશે.

૧૪

ધણીઓએ ધણી વશ થવા માટે ગાંડા કર્યા,

ધણીક રાંડોએ ખવરાવો જરે માર્યા છે;

ધણીકે તો સોઝને સધામ એકલાવી દીધી,

ધણા ધણી નાશી છુટીને બિચારા હર્યા છે;

ધણીકે તો ચાર શીખવાડીને મરાબ્યા ધણી,

ધણા ફુલે રાંડ માટે ખૂની અર્થ માર્યા છે;

બધાં ફૂલ તણું મૂળ મનમાં વિચારશેતો,

• વધુ સ્ત્રી કર્યામાં ફૂલ ખરે ખર પ્યારા છે.

૧૫

ધરમાંથી બેઝાડી બુવા જતીને આપી દેશે,

જણસ આપ્યાનો પણ નહી રાખે આંતરો;

તમે કરી કરી કરનારે કથું તેને હતા,

પ્રતિદિન ધણી ધણી માર જો માર્યા કરો;

તો તે પછી ઝટ દઈ આકુખનો લાવે અંત,

બીજો જડનાર નથી એકે રસ્તો પાંચરો;

મરે તો સ્ત્રી હત્યા લાગે ઇશ તણે કોપ થાય,
તોય શું કમાયા તે વિચારે મનમાં કરો.

૬૬

કદિ રાખો એક જીદી એકને સમીપ રાખો,
જીદી રાખેલી તે ખાર કેમ નહીં લાવશે;
તોય પરિણામ એને એ યવાનું ખરેખર,
વગળી રહીને ખુરી ફરજ બનવશે;
પ્રીતિ નહી રાખો તોએ પ્રીતી કરી બિન સાથે,
રોજ રોજ તેને પોતા ઘરમાં ખાલાવશે;
તોય પરિણામ ભુંડું ફળેત યવાનું ખરે,
તેને તોશું તમને થરમ ઉપભવશે.

૬૭

કુવોકે હવાડો કરી કદાપીને જાએ મરી,
લેશે ઇકરાર સરકાર સાચી મરી ગઈ;
કારણ બતાવવાની ઘણી અમુકણ થશે,
લોકો કેશે બિચારીને મારી ઘણું દુખ દઈ;
લાંચીઆ પટેલો તેમાં ઘણી લાંચ ખાઈ જશે,
બખી વાળશે જે તન દુખથી હેરાન થઈ;
દુખ ન સેવાયુ માટે ધીરજ ન રહી મન,
કહ્યા કથ્યા વગર કુવામાં પડીએ જઈ.

૬૮

બાણેલી હોયતો છેક આવીું ફળ થાય નહી,
વગર બણ્યાના છે બધાય ગેર કાયદા;
નથી બણો માટે ગામ ગામ તણા સાતિબાઈ,
ફરી પરણે ન એવા કરો દ્રઢ કાયદા;

(૨૯)

કન્યા તણી છન રેશ એથી કરી સારી રીતે,
કોઈ પરણેત છોકર ન થાય તો કદા;
ધણી સ્ત્રી કર્યાથી કુખ થાય છે તે નહીં થાય,
ખધા સાતિભાઈ, સુખી યશેજ ખરે સદા. ૬૯

॥અથ વધુ સ્ત્રી વિષય સંપૂર્ણ॥

તેર્યોનાં ભુંડાં ગીત, તથા ફટાણાં સંબંધી.

ગીતી.

કુત્રીન જનોની પુત્રી, ગોરચોને દિન કુવાક્ય ઉચરતી;
ભગ્ન તણા શુભ સમયે, બેવાઈએતે ભુંડી જીભે વદતી. ૭૦

મનહર છંદ.

ઝોરોના દિનોમાં છોકરીનાં ટોળે ટોળાં મળી,
“હાય હાય” કહી અન્યો અન્ય લાગે કુટવા;
જીભ છુટી મૂકી મોઢેથી ખાલાય તેમ ખાલે,
ભુંડા ચળદોમાં પતિ આયુષ્ય મોટું થવા;
જાણતી નથી ને એમ આવરદા શાનો વધે,
એવું કર્યાથી તો લાગે લાજ ઉલટી જવા;
ખાલતાં નહારું જી આયુષ્ય વધે ધણી તણું,
ખધા દેશ તણી સ્ત્રીઓ લાગે ભુંડું વદવા. ૭૧
આયુષ્ય વધે જી એમ કોઈના કસરે રાખે,
એવી શેણે જાધી મતી આપી હશે ખાજને;
અજા તણા ટોળા પેઠે ધણાદિથી આશું આવે,

ભુંડું ખોલી પજવવા કાજ કુડા કાળને;
 માખાપો ન વારે કદિ ડપકો ન આપે જરા,
 મરજીશુ હોની હશે રાખવા આ ચાલને;
 તેમજ ન હોય તોતો ક્યારનીએ બંધ પડે,
 પણ નથી શરમ જરાએ એડાવાળને.

૭૨

સ્નેહ થકી સારો મણી સગાઈ કરી જ સાથે,
 તેને પછી શાને માટે ગાજો ભુંડી બાંડવી;
 વિવા'ના સમયમાં સ્વસ્તાતિ તણી બાઈડીએ,
 ભુંડુ ખોલી ગાજો બાંડે બેવાઈએને લવી;
 શું બિચારે જોકરો વરાવી કાંઈ ગુનો કર્યો,
 છોડી દોની ભુંડું ખોલીને બવાઈ માંડવી;
 ગાજો દેવી એછે કામ કેવું નીચમાનું નીચ,
 મૂંઝવણનું કામ જાણી છેક ચાલ છાંડવી.

૭૩

ધનાક્ષરી છંદ.

સારા પુરૂષની સ્ત્રીના મ્હોઠામાંથી કટુ વાક્ય,
 નીકળે એ કેવી બધી શરમ ખતાવનાર;
 કુદ જનો જોવા એક સમીપમાં આવી બેસે,
 સારી સ્ત્રી જનોને એછે કેટલું લજવનાર;
 માજ દીવિ પ્રીતિ કાંઈ વધતી જરાય હોય,
 તો તો કરો ઠીક એમ અમને આવે વિચાર;
 તેવું કાંઈ નથી છતાં શાને માટે ગાજો દોઝો

ચિત્તાર કરીને બંધ કરાવેા આ ઋ વાર.

૭૪

॥અથ ગોર્યો ગીત તથા ફટાળાં॥

॥ ત્રિષય સમાપ્ત. ॥

વૃંદાવન સંબંધી

દોહરો.

કામનીઓનાં કાળજાં, વૃંદાવન થકી બરપૂર;
એ વૃંદાવન જલદી તને, એ હૃદય મમ હર.

૭૫

મનહરહંદ.

એકથી અનેક વૃંદાવન કહો શું ધરે તે કેમ,
પ્રતિ દિન ભૂમિતિ એકીમાં યામ વધારો;
ન બાધાનું ભાગીનિનું એ છે પરિણામ ભુંક,
બાકી તો ન હોય એમ અભિપ્રાય છે મારો;
જો ન બાધાવે તો ભુંડા વૃંદાવનો વિનાશ કરો,
કામનીના તન મન તણે યામ સુધારો,
અરે પણ એકલી સ્ત્રીઓનો વાંકયાનો કાડુ,
સાતિબાઈ વૃંદાવનમાં ડૂબેલા દિયે હૃદયસે.

૭૬

ધનાકરીહંદ.

પડીજાય બાળ જરા ખમા કરી લઈ તેને,
માયા પર ધૂળ ફેરવીને બોલે શબ્દ ઓર;
જરા તાવ આવે કે પછી લગાર માંડુ યામ,

નજર લાગીછે એમ કહાને મચાવે સોર;
 મીઠુંને મરચાં બાળી પાધરી નજર બાંધે,
 જુઠી રીતે પ્રભુને સામાં યદ્ય બતાવે જોર;
 વાડકો જો યાળી સાથે પુરી રીતે ચોટી જાય,
 લાગી ઘણી નજર ન સમજે ખરો અંગોર.

૭૭

મનહરછંદ.

ખાટલે બેશીને પગ હલાબાથી માતા મરે,
 એવા બતાવેા કોના ધરનોછે કાયદો;
 દાતણીના ચીરી જો સજેલી નીકળેતો ખોટું,
 લડાઈ લડાવે સદ્ય નહીં રાખે વાયદો;
 ભ્રમથી બોલાય તેમ બોલે તેને ભૂત જાણી,
 મરચાંની ધૂણી દીધાથી શેા જડે કાયદો;
 ભૂતતો ન મારે ખાય કામનીનું કુખે તન,
 કેવો ખોળી કાઢ્યોછે આ મારગ ધલાયદો.
 કામના આરંભ કાળે કોઈ જન છીક ખાય,
 ભોગ મળ્યા પછી બધું કામ રહે અધુરું;
 છીંકથી કર્યાથી કામ કોઈ ન વિરામ પામે,
 પુરી રીતે જોમ થાય કામ ન કદિ પુરે;
 ધર પર હેલો કે ધુવડ બેશી બોલે બોલ,
 મારી કા'ડો તેને જાણી કામ થવાનું ખૂરું;
 ચકલેથી જુજ જડે ન મહણ કરે,
 રૂપિઆ જડેથી જન લઈ લે બનિ સુરું.

૭૮

૭૯

જીવ કામે જવું તોય પાધરા શુકન સોધ,
 વિધવા મળે તો તેને ગાળો ઘણી બાંડશે;
 પ્રણ ન જાણે જે તે વિચારીએ શા યુનો કર્યો,
 તમે મરે કામની તમારી પણ રાંડશે;
 તારે લોકો તેને કેમ ગાળો ભુંડી દેશે નહોં;
 શુકન લઈ તેના વિદેશ કોણ સાંઠશે;
 અરે બાઈ એ વાતે નજીવા જેમ શાને રાખો,
 મીઠ્યા નહી યાય જેમ પ્રભુ પાનું માંડશે.

૮૦

ગધાડું ભુંકે તો તોએ ખરાબ શુકન થયા,
 અરે એવા કેટલા ગણાવું પાર છે નહીં;
 અરે બાઈ બાઈ તમે બોલોછો બોલાય તેમ,
 ગધાડુ ન બોલે કેમ વિચારી જીવ્યો સહી;
 આડા બોલા આવા ક્યાંથી કૈકતો વિચારો મન,
 ક્યાંથી ખોળી કાઢો આવી વાતને ધીમે રહી;
 ક્યો ગુરૂ મળ્યો તેણે જ્ઞાન આટલું બતાવ્યું,

૮૧

યાતો આવી વાતો કયા પુરાણ વિષે કહી.
 મુઠ મારવાથી સારા માણસો મરણ પામે,
 ઝાડ પણ મુઠ મારવા થકી સુકાય છે;
 પડછાએ પડ્યા થકી અથાણું સુપાઈ જાય,
 વાત કરવામાં ભુંડા બહાર ખોળાય છે,
 મંત્ર બણવાથી વીંછી સાપનો ઉતાર થાય,
 મંત્ર બણવાથી ભુત પ્રેત નાશી જાય છે;

એવું એવા કેટલા ગણાવું વહેમ પાર નહી,
જાતિલાઓ વહેમમાં રીખાઈ માર આવે.

૮૨

મંત્ર સાધવાથી ભુત પેત વશ થઈ રહે,
એમ જાણી જાય છે મશાણે મંત્ર સાધવા;

ફલાણાને વશ ભુત ફલાણાને ડાકણ તો,
રોજ રોજ છુટા ખોળી કાઢે છે નવા નવા;

ભુતની ખોરાકી માટે રૂપીઆ ખરચ કરે,
કોઈ મથે શીખી મંત્ર રોજ ભુત કાડવા;

મુવાવડી સ્ત્રી જો બહાર નિસરે તો ભૂત ખાત્રે,
કેવા કેવા વહેમ ખોળી કાઢે છે નવા સવા.

૮૩

દુચકા કર્ણથી તાવ ચોથીઆનો નાશ થાય,

દુચકા કર્ણથી બીજા ઘણા રોગ મટે છે;

દુચકા કર્ણથી સામા મનુષ્યનો આવે અંત,

દુચકાથી પ્રભુનો કરેલો અંક ધટે છે;

આતો સેજ દાખલાને માટે બતલાવ્યા જુજ,

ખાકીતો અનેક એવા રાત દા'ડો રહે છે;

ઘણા જણ કે'છે તોય જરા ન વિચારે મન,

વહેમી ખેડાવાળો વહેમથી ક્યાં પાછા હોડે છે.

૮૪

॥ અથ વહેમ વિષય સંપૂર્ણ ॥

સૂર્યાઈ, દેંગાઈ આદિ દુર્ગુણો સંબંધી દોહરો.

કેંતાતિ બઈ પાપથી, જરા નહીં ડર ખાય;
નિજ સ્વારયને. સાધવા, લાખ કુર્કમે ધાય. ૮૫
મનહરછંદ.

ધણા સાતિ બાઈ જરા પાપ થકી પ્હીએ નહીં,
સ્વારયને માટે કોળી જેવાં કામ કરેછે;
જીકાં ખત બનાયીને રૂપીઆ વસુલ કરે,
જીકી સાખ્ય પુરવામાં પ્રભુથી ન ડરેછે;
લડાવી લડાઈ બેને લાંચ ખાઈ જાય ખાંતે,
કેંકનાં બગાવી ધર પાપ બાર બરેછે;
બ્રાહ્મણ થઈને કામ કોળી જેવાં આચરેછે,
લોક બાજ મે'લી મન કાવે તેમ ફરેછે. ૮૬
નાણા માટે ગમે તેવા મીત્રને ખરાબ કરે,
નાણા માટે ગમે તેવો સ્નેહિ મીત્ર મારેછે;
નાણા માટે ધણા દા'ડાનું ખાધું ખરાબ કરે,
નાણા માટે પુન્ય પાપ તેશું ન વિચારે છે;
નાણા માટે માના જણ્યા બાઈ તણો આણે અંત,
નાણા માટે માની પર કુશળ્લો ઉચ્ચારે છે;
નાણા માટે ગમે તેનું છિદ્ર તે ઉધાડુ કરે,
નાણા માટે આપ્યા છતાં રકમો ઉધારેછે. ૮૭

ભિડુ થઈ પાડોશીના ધરમાંથી માત્ર ઠાઠે,
 ભિડુ થઈ કેકની કુમારિકાઓ કા'ડે છે;
 કણખીના * જોકરીને લાવી વેચે બ્રાહ્મણને,
 મીત્ર થઈ પેટમાં પેશોને ધર ધાલેછે;
 દ્વેશ તેણે લાભ લેવા આગ મૂકી બાજે ધર,
 સ્વારથને માટે બેસવાનું ડાળ વા'ડેછે;
 નોકરી અપાવે તેને નોકરીથી કઢાવાને,
 પ્રતિ દિન દુષ્ટ જનો વૃત્તિઓ લગાડેછે. ૮૮
 આપ્યું ધન માગે તેની સાથે કરે શત્રુવટ,
 ઘણાક જનોએ લેણદાર માર્યા રાનમાં;
 ખાવા નવ મળે તોય ખૂદાર જીઠો રોકે રાખે,
 ઠાણી ઠકરાત કરી માનમાં ના માનમાં;
 વિધવાને વાયરે ચ'ડાવાને કરાવે અર્ચ,
 રાત દા'ડો રહ્યું જેનું ભાન ખાન પાનમાં;
 ખેડા વાળ સાત તણા હાયરે આ હાલ કેવા,
 એમ ન વિચારે કરે તાનમાંના તાનમાં. ૮૯
 ન જીએ સગો કે સ્નેહી ગમે તેવા મીત્ર સાથે,
 દાવ આવ્યે ભુલે નહીં હુમ્મ્યાઈ લગાવશે;
 જીઠથી તો જેને ઘેર ખજાનો કરેજો તર,
 સ્વારથને માટે મો'ઢે આવ્યું તેમ ભાખશે;

* થોડા વખત ઉપર બનેલા કેશ સરવે સજ્જનો
 ને માલમ હશે.

હામ હામ સાત વગોવાઈ જુડાં કામ થકી,
આશાછે કે પ્રિય ખેડાવાળો લક્ષ આપશે;
ઘણું થયું આજ સુધી હવે સમન્ને તો ઠીક,
ભરસોછે વિનતી કહેલી લક્ષ લાવશે. ૯૦

ખેડાવાળ નામ કે'તાં રાત રે'વા દેશે નહીં,
ઘણા સાતિલાએ એવી સાખ પેદા કરીછે;
આંગળી ખતાવ્યા થકી પો'ઓ કૈડવાને આવે,
નથી ખોટી વાત પ્રિય નક્કી ખરે ખરીછે;
તપાસ કર્યાથી ખરી ખાતરી થશે તમારી,
નહીં જાણો પછી થકી ખોટું તેમાં જરીછે;
સુત ખેડાવાળો આજ સુધારો તો ઠીક થાય,
જાણીને જરૂર પૂછનાર માથે હરીછે. ૯૧

ધનાક્ષરીઁદ.

ઘણી સ્ત્રીઓ દામ માટે કરે બ્યભિચાર રોજ,
ખરો પતી છોડી બીજને કર્યા માંહિ કેવું પાપ;
કરેલાં કુકામ તાણું પ્રભુ કૃપા કેવું દેશે,
નીચે બેસી કોઈ જણી વિચાર કરે ન આપ;
ઘણા દુષ્ટ જનો ત્રીઆ પોતાનીને કરો ત્યાગ,
અકાન જુરાડી માથે વો'રે બ્યભિચારી છાપ;
તેવા જનો આંખ ઉઘાડીને જરા જુઓ બાઈ,
શરમ ખતાવા પોથી રૂપી સામી ધર * આપ. ૯૨

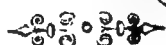
* જેમ તકતામાં જોવાથી શરીરની ખોડ માલમ પડેછે,

જુન જણી બણી ગુજરાતી પુર સારી રીતે,
 સારી ઠામ તેણે પણ ખતાવી નહારી ચાલ;
 કરે બ્યભિચાર કુંક ધણી રાખે કાયદામાં,
 બણાબ્યાનું કૃપ જોષ કરે કોષ કેવો ખ્યાલ;
 સ્ત્રીઓ વીસ ખાય ધણી પાંચને પગારે રહે,
 છોકલી સ્ત્રીઓની સાથે કેવી રીતે આવે તાલ;
 વિચાર કરુંતો મારે કાળજી બજેછે રોજ,
 અરે પ્રભુ મારો સાતિ તણા તે આ કેવા હાલ. ૬૩
 અરે ઓ જીવાનિઆઓ સાતના સુધારા માટે,
 સંપ કરી કરો કાંઈ તો તો સહ થાય ઠીક;
 વૃદ્ધ તણા વિચાર સુધારીને સુધારો કરો,
 રોજરોજ કારણ ખતાવી કરો માયાઝોક;
 તમો માત પીતાએ કરેલું તમે ભાગવોછો,
 તમો બાળકોને માટે કરો ઠીક તજી બીક;
 ખરાખ આચાર રૂપી કાદવથી બંધ થઈ,
 ધસી કા'ડી તેને કરો ચાલતી સુધારા નીક. ૬૪
 સુધારીને ચાલ લાગેલું કલંક કા'ડી નાંખો,
 કદી ન ખરાખ ચાલે ચાલે કોઈ સાતિજન;
 કાષ્ઠો કરો જે કોઈ આડી ચાલે ચાલશે તો,
 ગુનેગાર નાતનો તે થશે લાગે બીક મન;
 સોખતે અસર માટે સુધરો જો તમો જાતે,

તેમ આ પોથી રૂપી ખાપ બધા દુર્ગુણો ખતાવી આપશે.

જોઈ જોઈ સુધરશે તમોને તમારા તન;
 સાત તણું માન વધી લોકમાં કે'વાય ઠીક,
 તારે તો નક્કી કરું જીવાનીઆને ધન ધન. ૯૫
 સવૈયા.

સાતિ તણા જન સર્સ ઘણા સઘળા નહીં ફુટ વિચારે તણા,
 સુધરેલઁઁઘણા સમજે મનમાં જન ફુટ જડે નિરખેજ ઘણા;
 નવ ખોટું ધરો દિલમાં સઘળા નહીં સ્વારથથી સઘળું કળવું.
 સઙ્ગ સાતિતણા સુખ માટ કરું સમજી સુધરી સુધરેલ થવું. ૯૬
 ॥અથ લુચ્ચાઈ દોંગાઈ આદિ દુર્ગુણ વિષય સંપૂર્ણ॥

સંપ સખંધી.

દોહરો.

સંપ હશે ત્યાં સુખ બધુ, વિના સંપ નહીં જંપ;
 ક'વાશે અહીંઆં હવે, સાતિ તણા કુસંપ. ૯૭

મનહરછંદ.

બ્રાહ્મણની સાતિ વડકારી દીસે ઠામો ઠામ,
 તેમાં ખેડાવાળો પણ અતિખે જણાયાછે;
 કારણ વિતાનું કહ્યું માની નિજ કામનીનું,
 સગા ભાઈ સાથે વઢેલા ઘણા ગણાયાછે;

× “સાતિગુણ વિવેચન” નામ ઓપડીમાં આ સાતના
 સારા માલ દાખલ કરીશ.

વિચાર ન કરે જરા જરા માંહી વેર ખાંધે,
 બાણતા નથી જે કાણ લડીને કમાયાછે;
 લડે ખાપ ફિકરાથી લડે બાઈ બાઈ સાથે,
 ઘણા જને ખેનો સાથે ઝગડા મચાવ્યા છે. ૬૮

કામનીઓ કારણ વિના લડાઈ લગાવી દે,
 મેંણાં ટુણાં મારી એક એકને ઊડાવેછે;
 જઈ ભરથાર પાસે શાળી થઈ વાત કરે,
 નથી પોતે બોલી એમ દોંગ જો મચાવેછે;
 ભણ્યા ગણ્યા તોય ખાયજાઓ ખની મુણી બધુ,
 મગાંને કુટુંબીઓમાં વેરને વસાવે છે;
 પણ સ્ત્રીઓ બેશી સાથે ખીજે દાંડે વાત કરે,
 ઘણીનું લડેલું બહુ સોયને કરામેછે, ૬૯
 લાખ ખાત્રા મળે તોય ગરિબ બાઈને પીડે,
 બાઈડીને વશ થઈ રહેલા જે ખાપડા;
 વિચારે ન રાંડ કાલે આણી તે શું બોલે બોલ,
 ગમે તેમ થાય તોય સગા બાઈ આપડા;
 ડાંગો મારે તોય પાણી કદીએ ન જુડુ પડે,
 અન્યો અન્ય બાઝ્યા સગપણ તણા આપડા;
 તેમ સગાબાઈ તણી લડે ન સગાઈ છુટે,
 જીઆ છતાં બાઈને નાહી લે ઘણા નઈઝડા. ૧૦૦

+ ઘણા ખાયજા જનો સગાઈ છોડી દેવા જીવતા
 બાઈને નાહી લેછે.

હાત મારે તોય ધનીબાઘ વા'લો જાણે ખાંતે,
નરે દીન બાઘ તોય અતિષે ધિક્કારે છે;

અરે દુનિઆમાં સગુ કોઈ તણું કોઈ નથી
સગો એક દામવિના બીજું નહીં ધારેછે;

ખાવું પીવું જુજ તોય લડેછે લડાઈ રોજ,
મુકીને વધાર રોજ વધરો વધારે છે;

અતિષે કુસંપ એડાવાળ તણી સાતિ માંહી,
ખરેખર લખ્યુ નથી ખોટું આ લગારેછે.

૧૦૧

સાસુ વહુ લડે રોજ કાંતે અજાણ્યું છે રજ,
ઘેર ઘેર બનેછે ને ઘેર ઘેર જુઓછો;

ઘરમાં ઘરૂણી સંગ મારામારી આવે રોજ,
પ્રીયા તણું સંસારમાં ખરે સુખ જુઓછો;

વા'રોછો વહેવાઈ દુષ્ટ આપ્યા લોધા માટે લડે,
સેવું પડે પછી માથે હાથ દઈ રૂઓછો;

તમોને તમારી પુત્રી બંને ને રીએછે રોજ,
તેમ છતાં નષ્ટ સગાં વોરીને શું મુદોછો.

૧૦૨

• ઘણી પેઢી સુધી બધુ એકઠું ભંડોળ રાખે,
પછી ખરેખરા સામાસામી આવે વૈયતાં;

બળવાન તેમાં ભાગ બમણો બચાવી પડે,
તાંમે કરી બધું સેઈ જાય છે ચોરી ખતાં;

દાખલાને માટે મહુધા તણા દેસાઈ જુઓ,
કેવું વેર રાખે સગા માંહી સમજી છતાં;

આવે પરબાર્યા કામ સગા મારવાને ફરે,
ખોટાં કામ થાય ખોટા કાળમાં બુદ્ધિ જતાં. ૧૦૩

સંપ છોડી બાંણ સુખી થયો ખતલાવો બાઈ,
કારવનું કુળ નાશ પામ્યુંછે કુસંપમાં;

રાવણે વિભિષણની સાથે જો વિરોધ કર્યો,
મુખ્યો પુત્ર પૌત્ર સાથે રહ્યો નહીં જંપમાં;

ભાવા અને રસા વચ્ચે વેર વધવે કરીને,
ધરા કાઠી ચીરો પડી જાયછે જુ કંપમાં;

ગાંઠે ખેડાવાળો રાખી સંપને તળે કુસંપ,
સંપવિના સુખ નવ દીકુ કુળ નૃપમાં. ૧૦૪

॥ અથ સંપ વિષય સંપૂર્ણ ॥

ધર્મ સંબંધી.

દોહરા.

ધર્મ સંબંધી જાતમાં, થઈછે તાણાતાણ;

મુજને જો બાસે ખરે, તે કહ્યું નીરવાણ. ૧૦૫

નિજ સ્વારથને સાધવા, બટક કૈંજન રોજ,

* એના બે અર્થ થાયછે, એક તો કોઈ ગરીબને
કાંઈ આપવું ને પરોપકારનાં કામ કરવાં. ને બીજો જો-
ના નિષમને અનુસરી પ્રભુ બજાતા હોય તે એ જોને અ-
નુકરને ખતાવ્યા છે.

પણ જોણે સરજાવિઆ, તેની ન કરે ખોજ.	૧૦૬
કેં સાતિજન નાહા ને, મનમાને તો મૂઠ;	•
પણ સાતિના તરફથી, છે ધારો આ રૂઠ.	૧૦૭
ગોત્ર ક્યું શાખા કઈ, નવ જાણે જન કોઈ;	
આખો દિન ફરતા ફરે, પૈસા ઉપર મોઈ.	૧૦૮
લાખ કુકર્મ કર્યો ફરે, જીએ ન ધર્મ અધર્મ;	
મોઢે આળ્યું તમ બંદે, પણ નવ સમજે મર્મ.	૧૦૯
અસલ બધા મૂરખ હતા, હાલ યયા વિદ્વાન;	
ધર્મ બધો જુરાડીઓ, જરા રહ્યું નહીં સાંન.	૧૧૦
સારો દિન નીંદા કરે, કરે પરસ્પર વેર;	
ફાળ્યું તમ ફરતા ફરે, જ્યમ મન આવે હોર.	૧૧૧
ધન સંચય કરવા વિષે, પહેલો નંબર જાણ;	
આવે પીવે કપણતા, રોજ કરે નિરવાણ.	૧૧૨
આપે શાંતું કોઈને, ધર્મોદામાં દાન;	
મુખાબને બેશી રહે, જ્યારે થાયે જનન.	૧૧૩
• લેજો કરતાં કાળની, ઝપટ વિષે લેવાય;	
પ્રભુ કરશે શિક્ષા ઘણી, મરણ સમ લેવાય.	૧૧૪
જમણવારમાં વાપરે, ખરચે પુત્ર જગન;	
જન કરે પુત્રી વર્ષે, મનમાં થઈ મગન.	૧૧૫
પણ દમડીX પર સુખમાં, હાથે નહિ અપાય;	
વા'વા'થી દુલાઈને, મનમાન્ય ખરચાય.	૧૧૬

Xમૂખદાન શબ્દ ઉપરથી થયો હશે.

- ધનનો સંચય ભેંદને, પ્રતિ દિવસે પુલાય;
 નાં સમજે' અહીં પડ્યું, કાલે પડશે કાય. ૧૧૭
 કવિ પંડિત દિન જ્ઞાતિજન, તેને ન કરે સાક્ષ:
 નિરાશ્રીતોને હાથથી, અપટ્ટી નહીં અપાય. ૧૧૮
 કો' એ ધન શા કામનું, નાવે કોને અર્થ;
 મૈ'નત રોજ કંઈ કરે, ફેરવાતી વ્યર્થ. ૧૧૯
 કયાંથી લાવું કયમ કરી, કરે વધારો માંલ્ય;
 પણના સમજે માનવી, રે' અહીં આનું આંલ્ય. ૧૨૦
 ઈશ્વર આપ્યા ધનતણે, લેસે સર્વ હિસાબ;
 ત્યાં આગળ અમુકણ થશે, દેવો કશે જવાબ. ૧૨૧
 નવ ખરચું નવ વાપરું, ફાગટ વેઠ્યો બાર;
 લુપ્તાઈથી એકઠું, કરિન ચત્રવ્યો કાર. ૧૨૨
 નાપે અંધ અપંગને, ઈશ્વરનો અન્યાય;
 ખાચ પીએ નહિ દુખ ખમે, એ મોટી શીક્ષાય. ૧૨૩
 જીએ બવાયાની રમત, ઘેર કરાવે નાચ;
 જતગે આખી રાતને, પેસો ખરચે સાચ. ૧૨૪
 બારે ચુમાઈ મીઠિંગમાં, ખાસ આખર માટ;
 પણ સારો દિન દાંલમાં, અતિશે કરે ઉચાટ. ૧૨૫
 દિલ થકીના કાંઈને, આપે અપટ્ટી લોટ;
 રે બાઈ એવું વાપરે, છેક શું આવે ખોટ. ૧૨૬
 જો ઉપયોગ ન હોય તો, આપે પ્રભુ લખત્રંટ;
 શા કારણ ધનવાનને, આપે લક્ષ્મી અખૂટ. ૧૨૭

ધનવાનો છે સાતમાં, પણ અરપીના શેઠ;
 રાતે કરે ઉબગરા, દા'ડે ન બરે પેટ. ૧૨૮
 માટે ધણી સાતીજનો, ને આ મારો અર્જ; •
 કરો ધર્મ થકિત સમો, જો મૂકિતની ગર્જ. ૧૨૯

દોહરો.

હવે ધર્મ હું વરણવું, પુરૂષો ચલવે પંથ;
 ધર્મ અમારો સર્સછે, કહીને પડે કુપંથ. ૧૩૦

મનહરછંદ.

પ્રથમને સમે આવા નો'તો ભિન્ન ભિન્ન પંથ,
 હાલમાં વધીને ખંચા ખંચ થઈ છે ધણી;
 પ્રભુનું ભજન કોરે મૂકી મત ભેદ તાણે,
 સાચુ તે કુઆવી રાખે અખર જીહાતણી;
 એક કહે મારો ધર્મ સાચો બધી રીતે જોતાં,
 બીજી કહે મારો સામાવાળા મતને હણી;
 (પણ) કોઈ ધર્મવાળાને પ્રભુએ નથી પત્ર લખ્યો,
 જીહી જીહી બગાઈ અચેક્રે આપ આપણી. ૧૩૧
 સાચો ધર્મ એ જ નીતિ રીતિ પાળી પ્રભુ બને,
 બીજાં તો બધાય બામાં ઠાલી ઠકરાતનાં;
 ટોળી મળી પંથ કે'વરાબ્યા વિષે લાભ કથો,
 એતો અભિમાન બધાં જીહી જીહી જાતનાં;
 એક એક તણી કરી નીંદા ઠાણુ પાપ સેછે,
 કારણ ખતાવે નહીં કશીએ વિસાતનાં;

અરે બાઈ વિના મતભેદ તાણી પ્રભુ બળે,
ખરેખરાં સુખ લેવા હરજો તમ જાતનાં.

૧૨૨

કોઈ માને શીવ લેવા સ્વરગનું સાચુ સુખ,
વિશ્વંતે બનેછે કોઈ ખરો દેવ જાણીને;

રામ તણા ગુણનું કથન કરે કોઈ જન,
કોઈ બળે કૃષ્ણ ખરેખર પ્રભુ નાણીને;
કોઈ માને વક્ષભ અને કોઈ સ્વામીનારાયણ,
હાલે હાલે મચાવેછે સૌર મત તાણીને;

કોણે જાણ્યું પ્રભુ કયા મતથી પ્રસન્ન થશે,
જેને જેમ ફાળ્યું તેમ કરે સુખ માણીને.

૧૩૩

સ્વામીનારાયણ વાળા બીજને કુસંગી કહે,
પોતે સત સંગી થઈ કરે નિજ મનથી;

બેસે બગ ભગત થઈને સાધુ રૂપ જાણે,
કુગી જાય પણ નવ ડગ્યા જાય જનથી;

જીડાં ખત ખાનાવીને ગમે તેવી સાખ પૂરે,
ધરમીનો કરે પક્ષપાત ખરો મનથી;

બહાર ડાહ્યા ધોળેલા મુગાશા થઈ કરે પણ,
મન સ્થીર નહીં ઝટ ચળે જોઈ ધનથી.

૧૩૪

વક્ષભના મતમાં પેઠાં બિચારે ભુંડો,

ધણીક વખતનાં કૂકર્મ હશે સાંભળ્યાં;

બેજે બેજે પીડી ધન આપવા જરૂર પાડે,

દાથી ઘોડે બેસી ખાવા ભોજન ગળ્યાં ગળ્યાં;

કરે નહીં લેશ ઉપદેશ ઠાલો દંભ રાખે,
 સેંકડો મનુષ્ય તેની માંદા જમણે પળ્યાં;
 કહો બાઈ એમને એ ઠાઠનું શું કામ હતું,
 ખોટે કાંમ ઉડાવીદે ધન પારકાં રળ્યાં.

૧૩૫

સોના મોચી જેને ફાળું તે બને શંકરાચાર્ય,
 ઘેર ઘેર ચકી ઉધરાવી ભિંજું કરીને;
 હાથી ધોડા રાખી મન ફાવે તેમ દંભ રાખે,
 કરી ઢોંગ રોજ બેસે ખરૂં ધ્યાન ધરીને;

ઉપદેશી થઈ ફરે બીજાએને બોધદેવા;
 પણ ખરી રીતે એાજખે ન પોતે હરીને;
 આપે નહીં દામ તો જનોઈ તોડવાનું કરે,
 આખરે કુલ્લેત થવાના એ ભાર ભરીને.

૧૩૬

કહો હવે કયું માનવું ને કયું છોડી દેવું,
 એક પ્રભુ વિના બીજી ઠાણી માયાકુટ છે;
 સાચો ગુરૂ આ સમામાં કોકજ નજર આપે,

સ્વારથ ભરેલા ગુરૂજન લખલુંટ છે;
 જેનામાં જરા ન લોભ લાલચનો અંશ હોય,
 ગુરૂને લાયક તેજ બીજા ગુરૂ મુઠ છે;

વિષમતા ભરેલાને કૂડાં કર્મ આચરે તે,
 શી રીતે સંસાર તારે જેને બધી છૂટ છે.

૧૩૭

અરે સ્તાતિભાઈ એથી નાનમાં કુસંપ થાય,

કેમ ભૂલી ગયા સ્વામીનારણના કેશને;
 મીઠ્યા કારણની તકરાર પડી ભારે થઈ,
 તોય ખોળી કાઢ્યું નહીં સત્ય તણા રેશને;
 લાલચુઓ લડે જેમ કારણ વિનાના છેક,
 ખરી જાણી મથ્યા લેવા પથ્થરની ભેંશને;
 અંધારામાં ચોર મૂકી સામા સામી લડી મૂઝા,
 બેમાંથી ન કોઈ કરિ શકીયા ઉજ્જેશને. ૧૩૮

સાત ગઈ તૂટી ઘણાં માણસો ખરાબ થયાં,
 ચડી સરકારે ઘણા રૂપીઆ બગાડીઆ;
 એક મેક વિષે થયો ખાવાનો વહેવાર બંધ,
 દિકરી લેવા દેવાના ચાલ બંધ પાડીઆ;
 કોઈ તણી મોટી કુંવરાઓ તે કુંવારી રહી,
 નાન તણા બયે સગા નાચ્યા કામ કા'ડવા;
 કોઈ તણા માળાપોનાં કાયટાં તે બંધ રહ્યાં,
 બીજી નાતીમાં ગણાયા એડાવાળ રાડીઆ. ૧૩૯

એક ધર્મ થયા વિના કદીન સુધારો થાય,
 સાત તણી ચઢતી ન થાય બીજા મતથી;
 નકારા નિયમ ન લોડાય નવ સારા થાય,
 દેશનો ઉદય નવ થાય કહુ સતથી;
 કેમ કે બધાય તણા મત જુદા જુદા પડ્યે,

* મુજબ દેશાઈ સંબંધી નાતમાં પેઠેસો કલહ સર્વેને
 માલમ હશે.

(૪૯)

અતિથે કુસંપ બધી જાય સંપ છતથી;
પ્રીય સાતિભાઈ મત છોડી બીજ મત તણા,
ધારેલુ સફળ કામ યશ બણા મતથી. • ૧૪૦
સવૈયા.

પ્રીયરે મતભેદ તજી મનથી પુર પ્રેમ થકી પ્રભુને બજવા,
બજવા મનશુદ્ધ થકી દિન નિશ નહીં જરીએ દીલથી તજવા;
તજવા અપલક્ષણ મન ધરો પુરી રીતથી સદ્ગુણ સંધરવા,
નવ કલેશ કરો બીજ ધર્મ તણો પ્રભુને બજવા બવધિ તરવા. ૧૪૧

॥ અથ ધર્મ વિષય સંપૂર્ણ ॥

રોવા ફૂટવાના ચાલ સખંધી.

દોહરો.

એડાવાળી નાતમાં, બહુ કૂચાતું જોર;
ઠાલે ઠાલા ટોંગથી, બહુ મચાવે સ્હોર. ૧૪૨

મનહર છંદ.

કોઈ સ્ત્રીઓ બણી ગણી વાંચવામાં સુખ માને,
કોઈ સ્ત્રીઓ ગાયન ગાયામાં સુખ માણેછે;
કોઈ સ્ત્રીઓ ભરત ભર્યામાં બાણું માન જાણે,
કોઈ રૂડા રૂઝા*ઈંગને અતિથે વખાણેછે;
કોઈ સ્ત્રીઓ સ્વર સાથે વાજનને વગાડી જાણે,

• ચોત્ર વીધા.

તેમાં સુખ માણી રાત દિન રાગ તાણેછે;
 તે બધાને છોડી જેડાવાળ તણી શ્રીઆઓ તે,
 રાત દિન રોવા કૂટવામાં સુખ માણેછે. ૧૪૩
 બાર બાર વરસની આજાઓ મળીને ભેગી,
 ખૂણા ખોચરા પેશી કૂટણું ચલાવેછે;
 એક કહે અક્ષી મારી સાસુ મરી જાય તો હું,
 આમ કટુ એમ કહી બીજીને બતાવેછે;
 બીજી કહે એન તારો હાથ લો પડેછે ઠીક,
 જરા ગબરાતી નથી રાગ રૂડો આવેછે;
 એમ બધી કૂટે તેમાં કોને આવડે નહીં તો,
 બીજી બધી મળી તેને બતાવી શીખાવે છે. ૧૪૪
 વૃદ્ધ મરી જાય તેને ઘેર ટોળે ટોળાં થઈ,
 સજી સણગારે જાય જાણે ચાલી જનમાં;
 પેત્રી ઠીક કૂટે છે ને પેત્રીનો છે રાગ રૂડો,
 વારે ઘડી વાત કરી કે' સખીના કાનમાં;
 કાંતો અણસારો કરી બતાવે આ સાર કૂટે,
 આમ તેમ કરે પણ તાનમાંથી તાનમાં;
 તાણી તાણી બાલી ધર ઘણીને જણાવે એમ,
 આવીધું હું કૂટવાને રાખજો તે ધ્યાનમાં. ૧૪૫
 જો મરે જવાન તેના ઘરનાંના ભાગ મળે,
 સારો દા'ડો તેને ઘેર રાવાણું મચાવે છે;

કૂટાવી કૂટાવી જીવ કઢાવે બિચારાં કેરો,
 સંભારી સંભારી દિલ સગાનાં કુખાવે છે; •
 કૂટો કૂટો કહી બૂમ પાડે છે પખાલી પોં,
 કોઈ જાણે વેશ બવાયા તણા બજાવે છે;
 ખાવા પીવા ન દે ધડીવાર આખો દાંડો કૂટે,
 તેના ધર આગે ઠાલો જમાવ જમાવે છે. ૧૪૬

સુવાવડી હોય તોય ઝાલી રે' જે જમ જોવી,
 પછી કહે કૂટ બાપ બગડ્યું છે તાહરું;
 કૂટી કૂટી છાતીએથી લોહી નવ નીકળે તો,
 કે'શ મુવેલું તે આછું થયું કૂટે શા સારું;
 શેકડો ઉમેદવાર ઉભી હોય જોવા માટે !
 માંહો માંહે કરે વાત ફલાણી કૂટે સારું;
 છોકરો જવાન જોધ મરી ગયો તોય પણ,
 કેમ તેની સાસુ નહીં કૂટતી હશે વાર. ૧૪૭

કોઈ સગુ ના કૂટે તો ગામ માંહી વાત આલે,
 ફલાણી પાસેની સગી કૂટ્યું જરાએ નહીં;
 અંતરનું હોય તો તો છાતી પર છાપ પડે,
 આણે તો જરાય હાથ અડકાડ્યો છે કહીં;
 બધી ઠામ ઠામ ટોળાં મળી તેની ટીકા કરે,
 એણે તો આજ સમાવું જોધએ ખોદી મટી;
 હાથરે જીવાન જોધ ડાઠીવાળો ફાટી પડ્યો,
 પણ પરભારીએને દીલ ચીંતા થી રહી. ૧૪૮

ઇચ્છા નવ હોય તોય ચુમાઈ લાચાર બની,
 સોઠ તાણી લાજ માટે કૂટલુ અવશ છે;
 બોલતાં ન આવડે તો તેની પણ ટીકા કરે,
 જાણે મનમાંની કૂટલા માંની બધો જશ છે;
 બધી તણા મનમાં આતરી ખરે ખરી થઈ,
 ના કૂટાય સગુ મુએ તો તો અપયશ છે;
 કૂટે ન તો જાય કહાં નાતના રિવાજ આગે,
 ઇચ્છા નવ હોય તોય પણ પરવશ છે.

૧૪૯

કેટલી તો બોલતાં ન આવડે એ કુએ કરી,
 બાટડી બોલાવે કાંઈ આપવાનું કરીને;
 રાજીઆ તેને મુએથી સાંભળવા મળ પડે,
 વેલી વેલી આવે બધું કામ પરવારીને;
 આધું કૂટી પાર મેલે તો તો કે'શે તાણી નાંખ્યુ,
 જીવતાં ન જણાયું ને ન જણાયું મરીને;
 શુંએ જાણતાં હશે જે કૂટેલું સ્વરગ જાય,
 વિના કૂટેલું તે વા'લું લાગે નહીં હરીને.

૧૫૦

ધનાક્ષરી.

વાધરણ પેઠે ટોણ મળી કલબ્જાટ કરે,
 અજાણ્યાઓને તો જોવા જેવી પડેછે રમુજ;
 ડાકણ કે ભૂત વળગ્યું હશે બિચારીઓને,
 જોઈ જોઈ હશે પણ પડે નહીં ખરી સુજ;
 કૂદી કૂદી કૂટેલુ જો જોય તો તો પાછા પડે,

પામશે અચંબે! આપણે મને તો લાગે જુલ્મ
 ખેડાવોળી કૂટણાથી તોખા ઘણા લોક કહે,
 તેમ તેમ માન જાણી ઘણું કૂટે છે અભુજ. ૧૫૧

મનહર છંદ.

સગુ પરગામ મરી ગયે ટોળે ટોળાં મળી,
 સકટમાં ખેસી ચાલી જાય મોજ મારવા;
 સારી કાંચળીને સારાં ધરાણાં લગાવી દેશે,
 લઈ જવા માટે લાગે લૂગડાં સમારવા;
 ઉભી ઉભી કૂટે થાકે તારે પાછી ખેસી કૂટે,
 ધાંટો ખેસી જાય મન કરે ન વિચારવા;
 કહે રહેા છાંનાં તોય જરા નહીં છાની રહે,
 આવી જાણે હોય જન મુવેલાને તારવા. ૧૫૨

ધનાક્ષરી.

શીર તણે છેડો ખસી 'જાય કૂદી કૂદવામાં,
 શરીર દેખાય શું એ કુલિન સ્ત્રીઓના ઘાટ;
 અરે પણ કુલીન હોય તો એમ કરે શાની,
 ઠોરે તણી પેઠ પાડે બરાડા તે શાન માટે;
 જતા આવતાઓ દેખે તોય દીલ ડરે નહીં,
 બંકે છે બકાય તે કુભારજીઓ ખારેવાટ;
 શરીરનું બાન બુલી જાય ઘણું કૂટવામાં,
 કેટલી તો ખેભાન થઈને પડે છતાપાટ. ૧૫૩
 ઘરમાંહી મોટા તણી લાજ કા'ડી ફરે અને,

જાણુવે જે લાજ મારે મન ઘણી વા'લીછે;
 પણ કૂટવાને કાળે તેનું ન ઠેકાણું રહે,
 (તો) ધરમાંહી લાજ કા'ડવી તે બધી ઠાલીછે;
 હોમ લાજ વા'લી તો હમેશ એક ધારી રહે,
 થાય ન વિકારી પણ આતો દંભ ખાલી છે;
 અરે પ્રીય બેનો એમાં લાજ ઘટે લાખ તણી,
 આખરે લેવાની બીજી વાત તો નિરાણીછે. ૧૫૪
 કૂટવાથી કામનીના કાળજમાં આંદી પડે,
 કૂટવાથી કામનીનો બાંધો ફરી જાયછે;
 કૂટવાથી કામનીનાં કમળ ચલન થાય,
 કૂટવાથી આખોભવ વાંઝણી કે'વાય છે;
 કૂટવાથી કામનીના દિલમાંહી રોગ પેસે,
 કૂટવાથી ગર્ભવાળી સ્ત્રીઓ મારે ખાયછે;
 ધિરે ધિરે વિચાર કરીને જોઉં તોય પણ,
 લાભ નહીં કશો બધા ફુગુણા દેખાયછે. ૧૫૫
 ગર્હ સીજ તેનો કર્યે શોક કશે સરે અર્થ,
 એતે। અરે ઉલટી ઉપાધિ વા'રી લેવાને;
 આજ સુધી કૂટવાથી કયો જન પાછો આવ્યો,
 નથી આવ્યો તારે પછી શોક કરવો શાને;
 એમ પાછાં આવે તો બધાંય કૂટાકૂટ કરે,
 રાત દિન રડે પણ કહ્યું ન જરા માને;
 પણ એછે વ્રથા બથા ઉપજવા માટે કરી,

ત્યારે પછી શાને માટે કૂટે તે પ્રભુ જાણે. ૧૫૬

બાળ મરી જાય તોય કૂટ્યા માંહી સાંજ પાડે,

જવાન મરે તો પડે મસાલો કરાવવી;

વૃદ્ધ મરી જાય તોય કૂટ્યા તણો પાર નહીં,

ધરના મનુષ્યે કેમ કરી ધીર લાવવી;

મોઠા બગબગા માંહી રાગ તાણી રોવું પડે,

સવારના બેશણાની ફરજ બજાવવી;

અંધારામાં ટોળે ટોળાં ભૂત પેરે આવી બેસે,

દિલગીરી નવી સગા મનમાં ધલાવવી. ૧૫૭

ઢોરાં છૂટે ફરિ બીજી વાર પાછું ભિજું થાય,

આંસુ અંને લીંટે બધુ ધર ગંદુ બનાવે;

માંહે બેસો માંહે બેસો એમ ઠાણુ કે'વું પડે,

પછી બધાં મળી રાગ તાણીને ગાણું ગાવે;

ધરે તણી સ્ત્રીએ ઉભુ રે'વું પડે છેક છેલુ,

શરમ આવે તથાપિ વિવેકને બજાવે;

ગયા પછી થોડી વાર પણ ન વિરામ પામે,

વચ્ચે વચ્ચે આવી કૂટવાને સુખ તજાવે. ૧૫૮

સાંજે પછી ટોણુ બધુ ત્રીજી વાર ભિજુ થાય,

બરાતાં બરાતાં તણો એક કાળ ખુએછે;

હવે કોઈ સગુ આવવાનું નથી બાકી રહ્યું,

પછી મળી બધાં સાથે રાગ તાણી રૂએછે;

ફરિ ફરિ ટોળામાંહી ખતાવેછે બા'નું બીજુ,

તથાપી ન કોણુ આબ્યું કોણુ આબ્યું જુએછે;
 છાનાં રહેા છાનાં રહેા તથાપિ ન છાનાં રહે,
 બહુ વા'લ' જણાવીને પછી આંસુ લુએ છે. ૧૫૯
 દિવા કાળે ઘેર જઈ કામ કાજ સમેટીને,

ખાઈ કરી ધાગડી બઈ સુવા વિચરેછે;
 ખેતરમાં વાસો રે'વા જાય એ મિશાલે જાય,
 સારી રાત કલખલ કરી નીંદા કરેછે;
 સુગા આવવાનું શું છે કારણુ તે જાણે નહી,
 સંભારી સંભારી સગાં દિલ દુખ ભરેછે;
 કહે સારો હતો મરી જતાં ઘણું દુખ થયું,
 અરે પ્રભુ આવાં આવાં જન કેમ મરેછે. ૧૬૦

સંધ્યા કાળે પુરૂષની બેઠક બરાવ મોટી,
 પણ તેમાં સ્ત્રીઓ પેઠે કોઈ નથી રડતું;
 બાતોના તડાકા થકી દુખને વિસારે પાડે,
 કોઈ આવે રડવા તો રડે ખપ પડતું;
 જોશી પાસે ગરૂડ પુરાણ કેવરાવે તહાં,
 રડેય નુકશાન બધાએને દિલ પડતું;
 સ્ત્રીઓ માંહી થાય એમ તો તો ઘણું સાંઝે થાય,
 રોવા કૂટવાનું દુખ જાય હરે હડતું. ૧૬૧

એકવાર મોકલે ગયે શું નથી ચાલતું જ્યે,
 વિના કામે ફરિ ફરિ જવું પગ તોડવા;
 કે'છે એતો સગાંએને ધિરજ દેવાને જાય,

પણ તેમ નહીં જાય કૂટાણું ચલાવવા;
ચકરાં ખાધને ભૂએ મરે તારે ગાળો બાંડે,
જીવ્યે નવ દિઠા મુએ જવું કાણુ માંડવા,
એજે એજે શરમને લાવે જવું પડે તોય,
ઠાલે ઠાલું લાગે સારી રાત માથુ ફાડવા. ૧૬૨

ધનાક્ષરી.

ધણીક સ્ત્રીઓ તો એથી કાપર કાપર પણ,
શું કરે બિચારીઓનું ચાતવું નથી જરાય;
માટે એ સ્વદેશી બેનો તળેની આ કુખ્ય ચાલ,
દિન દિન સુખી થવા માટે જો શોષો ઉપાય;
અરે સાતિજનો સ્ત્રીને કૂટવાને મના કરો,
કુખી દેખી સ્ત્રીઓ માર કાળજી ધણુ કુખાય;
વિનતી આ ધરો મંત પાછો ન કરે સુકન,
જેથી કરી સાતિતણી સ્ત્રીઓ બધી સુખી થાય. ૧૬૩

!!અથ રોવા કુટવા સંબંધી વિષય સંપૂર્ણ!!

નાતવરા સંબંધી.

દોહરો.

પ્રતિ વરસે મીઠાંનમાં, ખરસે લાખો રોક;
ખાતાં નાત જીવાનની, જરા ન ગણતા શોક. ૧૬૪

મનહર છંદ.

બનીને કપણુ ખાય મીઠું અને રોટલો ને,
 પેરે રાત દિન વસ્ત્ર ફાટ્યાં તૂટ્યાં બોધને;
 પાછાં ગયા માટે જીવ જાય તો ને જવા દેતા,
 દામ માટે કુખ ધણું ખસે ન કે કોઇને;
 તેવા પણ ઘેર વસો આઆથી ઉદાર બને,
 ધણા દિનું ભેળુ કીધેલું તે બેસે ખોઇને;
 ધુલાવ્યા ધુલાવશ્યાંતિ પોતાતણી ભુલી જાય,
 ઉડાવી દેઇને બધું બેસે હાથ ધોઇને.

૧૬૫

ધર વચે વાડી વચે વચેસાટે માલ બીજો,
 કડાં અને કંડીઓ કા'ડીને વચે નાતમાં;
 શાકરને ખાંડ મનમાન્દી રીતે વાપરીને,
 કરીને જમણવાર ઉડાવી દે રાતમાં;
 આપણે કુલિન આપણે મોર માર્યા હતા,
 ત્યારે આજે આપણને પુછે નાત જાતમાં;
 જાત વેચી કરે પણ કેમ ટાણું જવા દેડે,
 વખત ગયેલો નવ મળે સે'જ વાતમાં.

૧૬૬

કાલે પ્રભુ કરે અને આવી મળે ધન ખૂબ,
 ગયેલો નુખસ ફરિ ફરિ નથી મળતો;
 લાગેલું કલંક વાર લાગેછે ધોવાઇ જતાં,
 કંજુસાઈ કરેથી પસ્તાવો થાય વળતો;
 દેહ સારો હશે તો દેવાની નહીં ચીંતા કશી,

ફરિ ફરિ નહીં મળે ગઘ આવી પળતો;
એવા એવા ખરાબ વિચાર મનમાંથી કરી,
દેવા તણા ફુખમાંથી રે સદા પ્રજળતો. • ૧૬૭

જેને ઘેર પુરૂષ ન હોય તેને ઘેર જાય,
હેતુ થઈ જાણે આવ્યા હોય શીખ આપવા;
એક દિન ખાવા માટે મંડાવી દે ઊંઘી ઇંટ,
પછી વિધવાઓ જનમારો લાગે આપવા;
અરે એ નાદાંત જનો વિચારે ન મન કેમ,
ખાવા શાને બોજાઓના જીવ સંતાપવા;
શાંતું પ્રભુ સાર કરે ખાય નાત છોકરાંની,
જમ ફુખ દેશે તેને અતિશે સતાપવા. ૧૬૮

કેટલાક વેદિઆનું ચોત રહ્યું લાડવામાં,
આખો દિન વિચારે જે કંઈ આવી મળેછે;
જમવાનું મળે ત્યારે છાનથી તપાસ કરે,
લાડુ કેવો બનાવેછે બળતો કે તળેછે;

- બાણાપર બેશી જમવામાં ન કસર રાખે,
નવ રાખે માગ ગળા સુધી ઠાંસી ગળેછે;
આવો આવી દોર પંડે ખૂબ ખાઈ રહ્યા પછી,
કળે પુછી લે જે દક્ષણાનું કાંઈ વળેછે. ૧૬૯
- દિન દિન વધે પણ જરા ન ઘટારો થાય,
કોઈ કરે નવમું ને કોઈ કરે દસમું;
ગરિબ જાણે જે ધનવાનથી અધિક કરે,

પણ ન જાણે ને એતો મને પડે વસનું;
એને ઘેર પૈસા પણ મારે માથે દેવું થશે,
બાજ બરી બરી મરી જાઉં તેમાં શું જમું;
પણ કાલા એ દિનના જથ માટે વાજ આવે,
કરવાને હામ ઘણી બીડે છે ધની સમું.

૧૭૦

ધૂળ નાંખી એક દિન નાતને જમાડી દેતો,
ટકોરે ટકોરે શીર રહું કાણું કરવું;
ખાવાનું મળ્યેથી જમનારે બધા ખુશ થાય,
બીજી મન ખુશ પણ જીંદગીને મરવું;
આતો આવી ત્રીપક્ષિને આતો આવી ખટમાશી,
ટાણે ટાણે રહું દિનમાંહી કુખ ધરવું;
એક બેએ સરે નહીં આશરે પંદર થાય,
એ બધાથી ગરિબોએ કેમ કરી તરવું.

૧૭૧

ધનાક્ષરી.

કહું નથી શાસ્ત્રમાંહી આટલી જમાડો નાત,
પેટ એળાંશીને સૂળ ઉભુ કીધુ શાને કાજ;
જુદા જુદા પ્રાણીના જુદા જુદા મત ચાલે,
કુનિઆમાં કોઈ ખરખોટુ નથી જોતું આજ;
નાતનો રિવાજ તેથી કોઈથી ન એણું થાય,
હોમત ન ચાલે કોઈ તણી જાણી જશે લાજ;
માટે નાતે સળી દૃઢ કાયદો કરાવી દેવા,
કોઈ ન રિવાજ તોડી કરે તેથી વધુ કાજ.

૧૭૨

જાતિમાંહી પણ નથી એકજ રીવાજ બધે,
 જુદે જુદે ઠામે ધણી જુદી જુદી ચાલે રીત;
 કોઈ ગામે કાંઈ અને કોઈ ગામે કાંઈ ચાલે,
 નથી એક રીતિ પણ જુદે જુદે છે અમીત;
 આખી જાતિ કોઈ કાળે એકઠી ન થવા પામે,
 કોઈ મદરાસમાં ને કોઈ કાશીમાં અચીત;
 પણ ગામેગામે તણા જાતબાઈ મળી બાંધો,
 કાયદો જે ખોટા કામમાં ન વપરાય લીત. ૧૭૩
 જનમાં જનોઈમાં ને શ્રીમંતમાં કરી નાત,
 બો'જે હાથે વાપરીને રૂપીઆ કરે ખરાબ;
 કાયદા કરીને કરે રૂપીઆનું ફુંડ ઉભુ,
 માણસો રાખીને તેની પાસે રખાયે હિસાબ;
 તો તે ફુંડમાંથી થાય સારા કામમાં મદત,
 પંડીતોને પગાર આપેથી તે રચે કિતાબ;
 રિબ નિરાશ્રીતોને તેમાંથી મળે મદત,
 • પ્રતિ દિન ફુજ્જન ઉપર રખાય દા'બ. ૧૭૪

મનહર છંદ.

ધણી વિધવાઓ એક આના તણા પૈસા માટે,
 ગરિબી હેવાથી નથી કેળવણી આપતી;
 શું કરે બિચારીઓ તે બેજે બેજે પુર કરે,
 એક પૈસા માટે આખો દિન સુત્ર કાંતતી;
 તેવીઓના છોકરાને બણાવા મદદ કરો,

કાપટાં જમાડવાની જોડીને જાંધી મતિ;
 બણી ગણી બવ બધો આશીસો તમોને દેશે,
 રૂડાં કામમાંહી કેમ પો'ચતી નથી ગતી. ૧૭૫
 કોઈ સાતિજન કદી કરે જો કનીષ્ઠ કામ,
 તેને નહીં પણ આખી સાતને શરમ છે;
 શું કરે દશા જો ભુંડી હોય તો ઇલાજ કથો,
 ધનીઓનો તેને સાદ્ય કરવા ધરમ છે;
 ધંધે વજગાડીને અનાજ ખાતો કરી દેવો,
 ન જોવો બીજારી સાતિજન તે વરમ છે;
 ચીમંતોએ જાણવું જો સાતતણા સારા માટે,
 ધન વપરાએ મારાં બાગ્ય તો પરમ છે. ૧૭૬

ધનાક્ષરી.

ગાય ભેંશતાણું છાંણ મુતરે જ્યાં પડ્યું હોય,
 તેવી જગો ખેસવું એ કેવું છે કનીષ્ઠ કામ;
 લોકે લીંટ નાંખી ચુંકાચુંક કરી નાંખી તહાં,
 તેવે ઠામે ખેશીને અપાટયે કેમ ચાલે હામ;
 સારા માણસોને એવા કાપટાનું ખાવું અન,
 ટીકા બાંકે પડે બાકી મરજીન હોય નામ;
 પ્રીય ભાઈ અરે એવો દુષ્ટ ચાલ કા'ડી નાખો,
 પ્રતિ વર્ષ થાયછે ખરાબ એમાં લાખો દામ. ૧૭૭
 જીવાન કે વૃદ્ધ ગમે તેવો મરી જાય પણ,
 સગાઓના મનમાં ફેલાયો હોય કેવો શોક;

સાંભરી સાંભરીને ચોધારે આંસુ જતાં હોય,
 રડે તે બિચારાં હંડી અંતરમાં મૂકી પોક;
 ગમે નહીં તોયશે ઈલાજ પડ્યો ચાલે તેથી,
 જાણે ચાર પાસથી ન કર્યું ચુંટી ખાસે લોક;
 કેમ છાતી ચાલે એવા હજા હજ શોક માંહી,
 પીતાંબર પ્હેરી લોટા ગ્રાલી કેમ ચાલે હામ. ૧૭૮

સમાપ્ત.

—ૐૐૐ—

છેલ્લે જ્ઞાતિ જનોને વિનતી.

ભાવણી.

રે જ્ઞાતિ જનો દીલ ધરો, શુધારો કરો, અહો સુખ માર
 નથી ખોટું જરાયે ખરે, કેવું શુભ માર. રે જ્ઞાતિ. ટેક
 શુભ વખત જાયછે વહી, મળે તે નહીં, ખરેખર જાણો,
 જ્ઞાતિમાં સુધારો થવા, સહ મન આણો,
 જણ એક કર્યે આ કામ, બનેના નામ, ધણાથી થાએ
 શીર પડે ધણી આપવી, મુંઝાઈ જાએ.

ઝુલ.

બહુ મળે દૂર્ગ લેવાય,
 બહુ મળે શત્રુ જીતાય,
 બહુ મળે દેશ લુંટાયે,
 બહુ મળે સુધારો થાય,

બહુ મળે સુધારો થાય, નહીં મત જાય, ડરો શા સારું;
 નથી ખોટું જરાએ ખરે, કેવું શુભ મારું. રે સાતિ. ૧૭૯
 સહ જનો ગમે તેમ કરે, નહીં દીલ ડરે, કરે મન માન્યું.
 પ્રતિ દિને બને કુકર્મ, નથી કાંઈ છાનું.
 ના ગણે નાતને કોઈ, રહ્યા શું જોઈ, કરો દ્રઢ ધારા
 બહુ નાત ખરાબી થઈ, વિચારો પ્યારા.

દર રોજ ખરાબી થાય,
 ઝટ લેઈ કરો ઉપાય,
 સહ સાતિ તાણું દુખ જાય,
 પ્રભુ જોઈ ખુશી બહુ થાય,

પ્રભુ જોઈ ખુશી બહુ થાય, સુધારસ પાય, ડામદે સારું;
 નથી ખોટું જરાએ ખરે, કેવું શુભ મારું. રે સાતિ. ૧૮૦
 રે નજર કરો ચોપાસ, સુધારા વાસ, રહીછે ફલી.
 ધિરે ધિરે નાકળતી જાય, હેમની મેલી.
 સહ મથે સુધારા માટ, નથી ઉચાટ, તમો ને કાંઈ
 ક્યમ ખેતી રહ્યા આગસુ, થઈને બાઈ.

જન બધા નથી અજ્ઞાન,
 શુધરેલ ધરો દિલ ધ્યાન,
 નહીં ધરો હેમીનું કાન,
 જન મૂર્ખ ન કરતા મ્યાન,

જન મૂર્ખ ન કરતા મ્યાન, થવાદે જાન, કરે દીલ ધાર્યું;
 થી ખોટું જરા એ ખરે, કેવું શુભ મારું. રે સાતિ. ૧૮૧

આ કરી વિનંતી શૂણી સમજશે ગુણી, મુરખ ના જાણે;
નવ સમજે સુખ અસુખ, દેશ બહુ આણે.

રે બલે કરાએ તેમ, કરે મન જેમ, નથી હું ડરતો;

અર કહે કરે નીંદાય, નથી દીલ ધરતો.

જેમ યનાર તે સૌ થાય,

શાને કરવી ચીંતાય,

કેમ અર કહ્યું ના જાય,

દિલમાં પ્રગટીરે લહાય,

દિલમાં પ્રગટીરે લહાય, નાથજી કાય, નથી પરબાંધું

નથી ખોટું જરાયે અરે, કેવું શુભ મારૂં. રે સાતિ. ૧૮૨

જ્ઞાતિજનોને આશીર્વાદ.

હરીગિતછંદ.

હે ઈશ મી જીગદીશ નામી શીસ તુજને વીનવું,
મુજ જ્ઞાતની ચડતી કરી પ્રતિ દિવસ સુખ દે નવ નવું;

ધનવાન થઈ શૂભ માન પામી જ્ઞાન સારૂ મેળવે,

કરે સાક્ષ હે પરમેશ જનીરે મેશ કવિજન શું કવે. ૧૮૩

બહુ બહુ વધે વિસ્તાર નવ રે પાર કંઈ સંતાનનો,

ખાતાપીતા સધળા અને ટોટો રહે નહીં ધાન્યનો;

પરદેશમાં જઈ લાભ લેવા માઠ ધંધો આદરે,

હરોજ પરના કામમાં નિજ શક્તી માફક વાપરે. ૧૮૪

જેમો અને અજ્ઞાન ધોઈ બુદ્ધિમાન બનાવજે,

પણ કોઈ રીતે નુન્ય કશીએ વાતમાં નહીં લાવજે;

શૂભ ઝાડ ગૃધરાતણાં ચોદિસમાં હિંગે અતી,

તે તણું શુભકૃણ આપવા વિશેષ દે સૌને મતી. ૧૮૫
 સૌ સંપ સંપીને રહે શંસારનાં સુખ પામવા,
 વળી રોજ વંધતો પ્રેમ માંહિમાંહ લાગે વાધવા;
 લાગે બસન વુજ નામનું હે રામ બુદ્ધિ આપને,
 નય કરે કોઇ કુર્મ પાળે ધર્મ તેમ ચલાવને. ૧૮૬
 સૌ સત્યવક્તા થાય ના રે જુઠ જરીએ દેખવા,
 ઓરી અને બલિયારનો નહી રેથ પામે પેસવા;
 વળી ઘટે પક્ષાપક્ષ સરપે સખસ સુખને ભાગવે,
 સરપે બની સુરવીર હીંમતપુર હુંદગી ભેગવે. ૧૮૭
 ક્ષય થાય કુષ્ટ રીવાજનો વખણાય સર્વે સાતમાં,
 તે દિવસ ઝટ દેખાડ ચડતા થાય પ્રાક્ષણ સાતમાં;
 પ્રતિ દિવસ મારી અર્જ તારાયણ આગે આટલી,
 કરે સકુળ કેછે નાથજી લાગે તને જે જે ભલી. ૧૮૮

આ પુસ્તકને આશય આપનાર પટેલ રણછોડલાખ જગ-
 જીવનને આશીર્વાદ.

મનહર છંદ.

પ્રીય અહીં જીવો ધણું ને કરો સુધારા કામ,
 યશની વખાર બરી નામ કરો કામથી;
 રહે રાત દિન સુખી થજો શુભ લાભ ધણો,
 નવાં નવાં કંતમાંહી જીત કરો હામથી;
 છો ગુણીતથાપી બનો નાત્ય નીત્ય વધૂ ગુણી,
 રો દિલ થકી રોજ આઠે જામ રામથી;
 યોદામ ભિજા કરી શીધી રીતે વાપરજો,
 રાખી કવી સાદા સદા કરો દામથી. ૧૮૯

જાહેર ખખર.

આ ખૂં નીચે લખેલ ડેકાણેથી વેચાતી મળશે.
મહુધામાં—દેસાઈ મણીલાલ બાઇલાલ પાસેથી.
મહેમદાવાદ—ધર-ગીરજશંકર રૂઢનાથ પાસેથી.
અમદાવાદ—દેશાઈ યુનીલાલ મોતીલાલ પેહેલા
નંખરની રકૂલના પેહેલા આસીરંટ
માસ્તર પાસેથી.
ઉમરેડ—વકીલ. છગનલાલ હમીયાશંકર પાસેથી.
નડીઆદ—શેઠ. બાઈચંદ ગોવરધનદાસ પાસેથી.
મળોદ—મારી પોતાની પાસેથી.
